

Norsk atompolitikk i nord.

*En analyse av norske oppfatninger av atomspørsmål i
Nordvest-Russland etter den kalde krigens slutt.*

Magne Fjeld

Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap.

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2005

Forord

Jeg avslutter med denne masteroppgaven mitt studium på Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Jeg vil i den forbindelse først og fremst rette en stor takk til min venninne og studiekamerat, Silje Frogner Tangen, for stor inspirasjon og gode råd underveis i prosessen med å skrive oppgaven. En stor takk rettes også til mine to veiledere, Janne Haaland Matlary og Halvard Leira, for konstruktive ideer og innspill. Til slutt, en stor takk til mine foreldre som også har støttet meg i denne prosessen.

Oslo, 26. oktober 2005

Magne Fjeld

Innhold

1. INNLEDNING	1
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	3
1.2 TEORI- OG METODEVALG.....	4
1.3 NORDOMRÅDENE	6
1.4 ATOMPROBLEMATIKKEN	8
1.5 NORDOMRÅDENE UNDER OG ETTER DEN KALDE KRIGEN	10
1.6 AVGRENSNING OG KILDEMATERIALE.....	13
1.7 ORGANISERING AV MASTEROPPGAVEN.....	16
2. HVA ER SIKKERHET OG HVORDAN DEFINERES DET?	17
2.1 SIKKERHETISERINGSTEORIEN	19
2.1.1 Sikkerhet som talehandlinger.....	21
3. METODEN.....	26
3.1 DISKURSANALYSENS TRE STEG.....	27
3.1.1 Valg og avgrensning av en diskurs	27
3.1.2 Diskursens representasjoner.....	28
3.1.3 Diskursens lagdeling.....	29
3.2 DISKURSANALYSENS BEGRENSNINGER.....	30
4. NORSK DISKURS TILKNYTTET ATOMPROBLEMATIKKEN.....	32
4.1 1990-96: ATOMSPØRSMÅL I ET NYTT LYS.....	32
4.1.1 1990-93: Et økende breddefokus på atomspørsmål.....	32
4.1.2 Et nytt fokus: Atomkraftverk og andre radioaktive kilder.....	34
4.1.3 Barentssamarbeidet: En endring i norsk politikk i nord.....	37
4.1.4 Kjernekraftverk og energi.....	37

4.1.5	<i>Faren for spredning av atomvåpen, atommateriale og atomkompetanse</i>	41
4.1.6	<i>Sammenfatning av funnene</i>	43
4.1.7	<i>1993-96: Atomutfordringer i et vidt perspektiv</i>	44
4.1.8	<i>Stortingsmelding 34: Et første forsøk på å få en atomoversikt</i>	47
4.1.9	<i>Sammenfatning av funnene</i>	49
4.2	1996-98: ATOMPROBLEMATIKKEN I ET NYTT LYS	50
4.2.1	<i>Regjeringsskifte</i>	54
4.2.2	<i>Sammenfatning av funnene</i>	54
4.3	1998-2004: SPREDNINGSFARE IGJEN PÅ DAGSORDEN	56
4.3.1	<i>Atomvåpen og atomspredningsproblematikk</i>	59
4.3.2	<i>Sammenfatning av funnene</i>	61
5.	ATOMSPØRSMÅL I NORSK POLITIKK: EN KONKLUSJON	63
5.1	FORSØK PÅ SIKKERHETISERING MED REFERANSE TIL ATOMSPØRSMÅL	65
5.2	ATOMSPREDNINGSPROBLEMATIKKEN	70
5.3	ATOMSPØRSMÅLENE ULIKE ANSIKTER.....	71
5.4	DET UTVIDEDE SIKKERHETSBEGREPET I DEBATTENE OM ATOMSPØRSMÅL	76
5.5	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....	77
6.	LITTERATURLISTE	I
6.1	ARTIKLER, TIDSSKRIFTER OG BØKER	I
6.2	INTERNETTREFERANSER	II
6.3	NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER	III
6.4	STORTINGSMATERIALET	IV

1. Innledning

Under den kalde krigen var nordområdene et av de viktigste strategiske områdene i konflikten mellom øst og vest (NOU 2003: 83). Dette gjaldt spesielt Barentsregionen, ettersom dette var Sovjetunionenes (SSSR) eneste direkte adgang til Atlanterhavet. Det var således et stort utbygd militærkompleks der og de russiske delene av nordområdene hadde flere militære radioaktive installasjoner, enn noe annet sted i verden (ibid.: 59). En konsekvens av dette var at flere politikkområder i nord, som kunne betraktes som sivile, ble underordnet utenriks- og sikkerhetspolitikken. Dette førte til at nordområdepolitikken først og fremst dreide seg om sikkerhetspolitiske spørsmål (Åtland 2003: 7). Da den kalde krigen gikk mot slutten, fra midten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-tallet, så fikk nordområdene en mindre strategisk betydning for vestmaktene. Dette gjaldt til en viss grad også Russland, SSSRs etterfølgerstat i nord, som ikke lenger hadde økonomisk evne til å opprettholde den gamle strukturen. Den bipolaritet som hadde preget verdensbildet siden 1945 ble erstattet av en mer kompleks og sammensatt situasjon. Den nye situasjonen var kjennetegnet av usikkerhet og uforutsigbarhet (Gude 1997: 10). Det nye Russland ble ikke ansett som en umiddelbar militær fiende og trusselbildet internasjonalt ble mer flerdimensjonalt. Det innebar større vekt på etniske konflikter, spredning av masseødeleggelsesvåpen og statsoppløsning (NATO 2001: 22). Norges situasjon ble også påvirket. Før 1990 var landet en av NATOs viktigste militærstrategiske flanker (Berggrav 2004). Norge kunne dermed i all hovedsak, forvente at nasjonale interesser i nordområdene ble støttet av de viktigste allierte i NATO mot SSSRs (NOU 2003: 20; Traavik 2004). Den endrede politiske situasjonen førte imidlertid til at Norge ikke lenger kunne forvente uforbeholden støtte, til blant annet konfliktene vedrørende delelinjespørsmålet i Barentshavet og Svalbardområdets status (NOU 2003: 84).

Samtidig med at nordområdene mistet fokus internasjonalt, falt også den overordnede rammen for politikken der bort.¹ Dette førte til at Norge ikke lenger hadde noen helhetlig nordområdepolitikk. Politikken som ble ført i nord ble dermed oppstykket etter hvilke saker og temaer som ble berørt. Først i valgkampen til Stortingsvalget i 2005 begynte nordområdene igjen som helhet å få et fokus. Det ble der etterspurt en overordnet strategi for en helhetlig nordområdepolitikk. Dette framgår blant annet av innstillingen fra utenrikskomiteen om St.meld.nr.30 *Muligheter og utfordringer i nord*. Det er i denne tverrpolitisk enighet om at: ”(...) Norge må ha en overordnet og helhetlig strategi for å møte de sektorovergripende muligheter og utfordringer som reiser seg i nord” (Innst.S.nr. 264 (2004-2005): 2).² En av hovedårsakene til det økende nasjonale og internasjonale fokuset på nordområdene, skyldes de enorme petroleumsressursene i området (ibid.).

Det som er interessant å undersøke er hva som har skjedd med norsk politikk i nord i den mellomliggende perioden. Det vil si fra den kalde krigens slutt i 1990 og fram til 2004. Mer spesifikt er fokuset for denne masteroppgaven norsk atompolitikk i nord i denne perioden, eller sagt på en annen måte: den manglende norske helhetlige atompolitikken og atomdebatten. Samtidig med at den overordnede rammen for politikken i nord falt bort ved den kalde krigens slutt, ble det også en endring i hvordan atomspørsmål ble oppfattet. Den overordnede trusselen om et atomangrep fra øst falt bort og nye utfordringer knyttet til atomspørsmål oppsto. Dette gjaldt spesielt i forhold til miljø. Av den grunn er det interessant å undersøke hvordan atomutfordringene har blitt håndtert i den norske politiske debatten etter 1990.

¹ Det var den militære trusselen fra SSSR som førte til at all politikk i nord ble samordnet under sikkerhetspolitikken. Da denne trusselen falt bort, gikk imidlertid de ulike politikkmennene tilbake til sine respektive politikkområder.

² Denne innstillingen gir Norge en parlamentarisk forankret nordområdepolitikk.

1.1 Tema og problemstilling

Besvarelsen legger til grunn en utvidet forståelse av sikkerhetsbegrepet. Under den kalde krigen ble nasjonal og internasjonal sikkerhet nesten uten unntak definert i forhold til militære trusler og høypolitiske spørsmål. Imidlertid kan det nå argumenteres for at stater ikke lenger ser på sikkerhet som kun begrenset til disse to politikkområdene, men også økonomiske, miljø- og samfunnsmessige utfordringer har blitt inkludert i sikkerhetsbegrepet. Målsettingen med oppgaven er å undersøke om atomproblematikkspørsmål i Nordvest-Russland blir forsøkt hevet til den sikkerhetspolitiske sfære etter 1990.

Problemstillingen er: ”*Har atomspørsmål i Nordvest-Russland blitt gjort til sikkerhetspolitikk etter den kalde krigens slutt?*”

Hvorfor er det interessant å undersøke slike spørsmål med utgangspunkt i Nordvest-Russland? For det første er nordområdene etter den kalde krigen like viktig, om ikke mer for Norge, men mindre viktig for landets vestlige allierte. Dette fordi Russland ikke blir ansett som en fiende militært sett (St.meld.nr.16 (1992-93): 24; St.prp.nr.42 (2003-2004): 29-30). For det andre har de russiske delene av nordområdene flere sivile og militære radioaktive installasjoner enn noe annet sted i verden (NOU 2003: 59). Kolahalvøya har blant annet den høyeste tettheten av kjernefysiske reaktorer i verden (Berggrav 2004:10).³ Faren for forurensing fra det militærrelaterte komplekset her, blir sett på som en av de største utfordringene etter den kalde krigens slutt (Tamnes 1997: 134). Ved SSSRs fall endret også trusselbildet seg. Det var ikke lenger noen enhetlig overhengende trussel, men divergerende utfordringer kjempet om plassen. Dette gjaldt både i den lokale, regionale og globale politiske debatten, og fokuset til Norges viktigste allierte forflyttet seg fra nordområdene. Av den grunn er det interessant å undersøke hvordan debatten rundt atomspørsmål i Norge har utviklet seg, og om den har tilført politikken en ny dimensjon. De *gamle* utfordringene

³ Kolahalvøya er den vestligste delen av Nordvest-Russland.

tilknyttet atomproblematikken er der fortsatt, men på samme tid får disse utfordringene en ny dimensjon i og med at nye utfordringer oppstår. Et eksempel kan være i forhold til miljø. Hvordan har disse klart å vinne plass i debatten fra 1990 og framover, i konkurranse med alle de andre internasjonale og nasjonale hendelsene? På hvilke måte blir atomspørsmål håndtert i de ulike debattene, i forhold til hva som oppfattes som sikkerhetsutfordringer? I denne sammenhengen betyr dette om forsøket på å sette et atomspørsmål på den sikkerhetspolitiske dagsorden tar form av en utvidelse av sikkerhetsbegrepet eller om det forholder seg til det tradisjonelle. Foregår debatten med referanse til den politiske og militære sektoren, eller er det slik at referanseobjektene som brukes har sitt opphav i noen av de andre sektorene? For eksempel, er det slik at truslene det pekes på kun har sitt opphav i den militære eller høypolitiske sektoren, og referanseobjektet er staten, så er det en indikator på at det er den tradisjonelle sikkerhetsforståelsen som anvendes. Er det derimot åpnet for at trusler, som har sitt opphav i andre sektorer enn de tradisjonelle, blir brukt i debattene mot *myke* politikkområder, så er det en indikator på at det utvidede sikkerhetsbegrepet brukes. I tillegg, dersom det har forekommet en sikkerhetisering, blir den opprettholdt eller blir den tatt ned fra dagsorden igjen?⁴ Om det blir tatt av dagsorden, blir den eventuell resikkerhetisert? Det vil si kommer referanseobjektet opp igjen på dagsorden? Det er klart at dette til en viss grad er avhenging av hvilke temaer som er aktuelle. Spesielt vil enkelte temaer bli mer aktuelle i perioder med dramatiske enkelthendelser som involverer dem.

1.2 Teori- og metodevalg

Masteroppgavens teoretiske utgangpunkt bygger på en sosialkonstruktivistisk forståelse av sikkerhet og politikk. Mer spesifikt tar besvarelsen utgangspunkt i et sikkerhetspolitisk rammeverk, utarbeidet av Barry Buzan, Ole Wæver og Jaap de

⁴ Det å ta en sak ned fra en sikkerhetisert dagsorden, kalles *avsikkerhetisering*.

Wilde,⁵ for å forstå et fenomen de omtaler som *sikkerhetisering*.⁶ Dette rammeverket sier noe om hvordan saker blir gjort til sikkerhetsanliggender gjennom politisk diskurs (Wæver 1995; Buzan et al. 1998). Rammeverket utvider det tradisjonelle realistiske perspektivet, der hovedfokus er på det politiske og militære felt, til også å inkludere økonomiske, miljø- og samfunnsmessige felt i sikkerhetsbegrepet. Dette synet på sikkerhet vil kunne fange opp mulige endringer i oppfattelsen av hvilke atomutfordringer som er rådende etter den kalde krigens slutt.

Jernteppets fall i 1990 markerte på mange måter et skille for hvordan man oppfattet sikkerhet. Tidligere var det for eksempel hvor mange atomstridshoder, atomubåter og soldater under våpen som var *målet* på sikkerhet. Etter den bipolare maktbalansens slutt ble denne måten å tenke sikkerhet på utfordret. De objektive og kvantifiserbare målene for hvordan man oppfattet sikkerhet, ble for alvor satt under press av de nye problemene som oppsto, og som ble kjent ved kommunismens fall. Dette omfattet blant annet lokale og regionale konflikter, spredning av masseødeleggelsesvåpen, forurensing og menneskelig sikkerhet.⁷ Disse fant ikke sin løsning innenfor den gamle sikkerhetstenkningen. Sikkerhetsbegrepet måtte med andre ord gis et annet innhold og mening, om det skulle møte disse utfordringene. Når sikkerhetsobjekter endres fra noe objektivt til noe subjektivt, må man også anvende en analyseform som fanger opp dette. Dette kan det konstruktivistiske perspektivet hjelpe til med, fordi de omgivelsene som stater opererer i blir betraktet som en refleksjon av både sosiale og materielle faktorer (Adler 1997; Checkel 1998). Mening og materialitet må med andre ord studeres i kombinasjon. Dette er en av årsakene til at sikkerhetiseringsteorien er valgt, siden denne nettopp har dette som en målsetting. Men hvilke metode er best egnet til en slik teori?

⁵ Disse forfatterne tilhører en gruppe forskere ved Copenhagen Peace Research Institute, som blir kalt Københavnerskolen. Denne merkelappen har sitt opphav i en artikkel skrevet av Bill McSweeney (1996), en av deres kritikere.

⁶ Se punkt 2.1 for nærmere informasjon om hva som ligger i begrepet *sikkerhetisering*.

⁷ Med masseødeleggelsesvåpen menes atomvåpen, bakteriologiske våpen, kjemiske våpen og radiologiske våpen.

Det vil bli anvendt et kvalitativt undersøkelsesopplegg for å gi svar på oppgavens problemstilling. Diskursanalyse er det mest egnede i dette tilfelle. Dette fordi det er hvordan saker blir gjort til sikkerhetsanliggender gjennom politisk diskurs som er hovedfokus i oppgaven. Samtidig som et av poengene med en diskursanalyse er å frambringe en metode for å studere mening og materialitet i et helhetsperspektiv (Neumann 2001: 81).⁸ I tillegg påpeker Københavnerskolen at:

The way to study securitization is to study discourse and political constellations: When does an argument with this particular rhetorical and semiotic structure achieve sufficient effect to make an audience tolerate violations of rules that would not otherwise have to be obeyed? (Buzan et al. 1998: 25).

Besvarelsen vil i hovedsak begrense seg til en analyse av sentrale dokumenter og taler fra Storting og regjering. Diskursanalysen brukes imidlertid kun som et tekstanalytisk verktøy og besvarelsen tar ikke form av en *ren* diskursanalyse. Dette fordi det er sikkerhetiseringsprosessen som er hovedfokus.⁹

1.3 Nordområdene

Det geografiske området *nordområdene* trenger en nærmere forklaring. Det er forskjellige oppfatninger av hva dette området dekker og det brukes av og til som en litt løs betegnelse for det som ligger nord for polarsirkelen. En slik definisjon er imidlertid svært lite presis. Av den grunn legger besvarelsen til grunn en mer fokusert forståelse av begrepet. Bruken av nordområdebegrepet i materialet vil i mange tilfeller begrense seg til Barentsregionen. Det er dette området som har størst betydning for besvarelsen og det anvendes en politisk/administrativ definisjon som er i overensstemmelse med Barentssamarbeidets bruk av begrepet.¹⁰ Dette dekker ifølge NOU (2003: 21): ”*Nordland, Troms, Finnmark, Norrbotten og Västerbotten, Norra Österbotten, Lappland, Kainuu, Murmansk, Karelen, Arkhangelsk, Komi, Nenests*”.

⁸ Se punkt 3 for mer informasjon om hva diskursanalyse er.

⁹ Med andre ord brukes diskursanalyse som et metodisk verktøy, mer enn som en vitenskapsteori.

¹⁰ Det vil ikke bli drøftet hva som er bakgrunnen for inndelingen eller konstrueringen av dette geografiske området.

I tillegg dekker det også de tilstøtende havområdene, noe som illustrasjonen under viser.

Kilde: GITBarents.

Innenfor Barentsregionen vil fokuset primært bli rettet mot Nordvest-Russland. Dette fordi det er innenfor dette geografiske området at nesten alt kjent menneskeskapt radioaktivt og spaltbart kildemateriale¹¹ finnes i nordområdene. Det er viktig å framheve at når begrepet *nordområdene* brukes i materialet, så er det nesten alltid

¹¹ Spaltbart materiale er avfallsmateriale fra atomkraftreaktorer, som høyanriket uran og plutonium (Energifakta 2005; Mærlin 1999: 158-162). Disse kan blant annet brukes til å lage kjernevåpen og radiologiske bomber.

med referanse til Barentsområdet, selv om det geografiske begrepet dekker et langt større område. Av den grunn har oppgaven valgt en lignende tilnærming til begrepet.

Et annet uttrykk som ofte anvendes i materialet er Norges *nærområde* og det kan deles i tre ulike områder: Nordområdet, Østersjøområdet og Nordsjøområdet (St.prp.nr.1 (2004-2005): 16). Begrepet brukes i forhold til hele Europa i materialet og det er kun når atomproblematikken knytter seg til Nordvest-Russland at det tas med i besvarelsen.

1.4 Atomproblematikken

Begrepet *atomproblematikk* trenger også en nærmere forklaring. Det dekker både sivile og militære installasjoner i Nordvest-Russland, som håndterer radioaktivt materiale på en eller annen måte. For eksempel kjernekraftverk, represseringsanlegg, reaktordrevne fartøy, lagre for atomvåpen, atomvåpen, atomreaktorer, spaltbart materiale og annet radioaktivt materiale. I tillegg omfatter det områder for prøvesprengninger, både atmosfæriske, underjordiske og undersjøiske, områder hvor det har vært ulykker med radioaktivt materiale og områder hvor det er dumpet radioaktivt materiale.

Under den kalde krigen var søkelyset på atomproblematikk for Norge hovedsakelig fokusert på å få slutt på prøvesprengningene, sørge for at *Ikkespredningsavtalen* for atomvåpen fra 1970 ble overholdt, forhindre bruk av kjernevåpen, hindre spredning av spaltbart materiale til uønskede aktører og opprettholde landets selvpålagte begrensninger med hensyn til atomvåpen. Det var faren for en altødeleggende atomkrig som var trusselen for nasjonalstaten og det internasjonale samfunnet (Holst 1967: 51). *Myke* politikkområder, som for eksempel miljø, hadde en underordnet betydning i forhold til dette. Imidlertid ble det fokusert på radioaktiv forurensing i forbindelse med prøvesprengningene på 1950- og 1960-tallet. Denne fokuseringen ble imidlertid gradvis svekket etter prøvestansavtalen for atmosfæriske sprengninger i 1963 og fram til ulykkene ved kjernekraftverket på Three Mile Island i USA i 1979

og ved Tsjernobyl i 1986 (NOU 2000). Det var spesielt ved den siste ulykken at annen atomtematikk enn den tradisjonelle ble aktualisert. Først og fremst i forhold til beredskap og håndtering av atomrelaterte ulykker (NOU 1992: 17; Strålevernrapport 2000: 3). For Norges del ble beredskapen forbedret ved opprettelsen av *Aksjonsutvalget ved atomulykker* (NOU 2000).¹²

Tsjernobylulykken falt sammen med SSSRs perestrojkapolitikk, som innebar større åpenhet. Under den nye *omleggingspolitikken* generelt og spesielt etter unionens fall, ble det en mulighet for å få informasjon om hva som egentlig hadde pågått av atomprøvesprengninger, dumping av radioaktivt materiale, tilstanden ved kjernekraftverkene og lagrene for radioaktivt avfall i nordområdene. Av spesiell stor betydning var det at informasjonsmateriale fra statlige arkiver i Moskva, vedrørende atomspørsmål, ble nedgradert og gjort kjent for omverdenen. Denne informasjonen skapte usikkerhet og bekymring i flere land. En viktig årsak til usikkerhet var at mange av atominstallasjonene var tilknyttet den militære sektoren i Russland, direkte eller indirekte. Fram til 1990 var dette dermed et spørsmål av kritisk sikkerhetspolitisk art som det var vanskelig, om ikke umulig, å få innsyn i fra norsk og vestlig side. Dette fortsatte også videre inn på 1990-tallet, fordi nordområdenes geostrategiske betydning økte for SSSRs etterfølgerstat. Dette gjorde det ikke noe enklere å få innsyn i, eller informasjon om atominstallasjoner tilknyttet det militære komplekset.¹³ På samme tid ble de økonomiske og politiske utfordringene internasjonalt mange og komplekse for de kommunistiske etterfølgerstatene og resten av verden. For SSSRs etterfølgerstat i nord førte dette til at store deler av Nordflåten ble lagt i opplag eller skrotet.¹⁴ Flere av disse fartøyene var atomdrevne. Kjennskap til forholdene ved represseringsanlegg for radioaktivt materiale,

¹² Dette ble avløst av *Kriseutvalget ved atomulykker* i 1993 (ibid.).

¹³ Ved SSSRs oppsplitting *mistet* Russland store deler av Svartehavsflåten og Østersjøflåten. Nordflåten og de militære installasjonene i Nordvest-Russland var dermed et av de få områdene som ikke ble påvirket direkte av de nye statsdannelsene i øst. Områdets geostrategiske viktighet økte dermed for Russland (NOU 2003: 27)

¹⁴ Stormakten Russland hadde ikke den økonomiske slagkraften til å opprettholde en supermakts militære nivå.

atomvåpeninstallasjoner, lagre for brukt plutonium og annet radioaktivt materiale førte også til uro. Dette hadde sammenheng med den økonomiske og sosiale situasjonen, som Russland og landets militære organisasjon nå befant seg i. De vesteuropeiske landene fryktet at den økonomiske situasjonen, både i forhold til vakthold og driftssikkerhet, skulle føre til spredning av radioaktivt materiale og ulykker. Spesielt gjaldt dette i forhold til at ansatte ved installasjonene kunne selge spaltbart og annet radioaktivt materiale og teknologi til terrororganisasjoner eller andre aktører, som man ikke ønsket skulle anskaffe seg dette.¹⁵

1.5 Nordområdene under og etter den kalde krigen

Før 1990 var de fleste politikkområdene i nord, på en eller annen måte, underlagt utenriks- og sikkerhetspolitikken. Dette på grunn av polariseringen mellom øst og vest. Denne *sikkerhetiseringen* av politikkområder ble foretatt for å øke egen sikkerhet (Åtland 2003: 11).¹⁶ På grunn av denne spenningen ble nesten alt som ble foretatt i forhold til dette geografiske området, gitt en høypolitisk innpakning på begge sider av jernteppet. Viktige samfunnsområder innen geografi og økonomi var en viktig del av supermaktsspillet. Tap av områder eller ressurser ble sett på som et null-sum-spill.¹⁷ Dette førte til at muligheten for å komme fram til løsninger på uløste spørsmål i området var vanskelig, siden Norge og mange andre stater fokuserte på *nasjonal sikkerhet*. Hovedmålene var å forebygge krig, trygge suverenitet og handlefrihet og bidra til en fredelig utvikling av verden (Neumann et al. 1997: 97). Norge hadde en rekke selvpålagte begrensninger med hensyn til hvor langt nord landets allierte kunne ha øvelser og forbud mot fremmede baser og atomvåpen på norsk jord (Tamnes 1997: 100). Faren for en atomkrig med SSSR og en invasjon av

¹⁵ En viktig årsak til frykten for dette var at det sovjetiske forsvaret av atominstallasjoner primært var bygd opp rundt at ingen uvedkommende skulle komme seg inn. Mens fokuset i mye mindre grad var rettet mot hva som faktisk kunne tas med ut av dem (Mærli 1999: 119). Disse rutinene videreførte Russland.

¹⁶ Sikkerhetiseringsprosesser under den kalde krigen hadde sitt opphav i den militære og politiske sektoren. Med andre ord var det ikke en utvidelse av sikkerhetsbegrepet som ble foretatt, fordi den eksistensielle trusselen var faren for krig og tap av nasjonal suverenitet.

¹⁷ Det vil si at det den ene part taper, vinner den andre.

norsk territorium, var de overordnede trusslene. Politikkområdene ble dermed samordnet etter trusselen om en mulig krig.

Etter at den kalde krigen gikk mot slutten, og oppløsningen av SSSR 31. desember 1991, ble Norge stilt overfor nye utfordringer i nordområdene. Faren for en nær forestående militær invasjon eller et militært angrep med atomvåpen mot Norge, var ikke lenger reell. På samme tid begynte landets viktigste allierte å skifte fokus mot andre geografiske områder. Dette resulterte i mindre fokus på nordområdene og mindre ressurser til Norge fra NATO. Hva kan da være bakgrunnen for at aktører forsøker å sikkerhetisere temaer i nordområdene?

Aktører som forsøker å sikkerhetisere temaer med opphav i Nordvest-Russland forsøker neppe å sette en sikkerhetspolitisk dagsorden for å få NATOs oppmerksomhet. I stedet forsøker de kanskje å få EUs oppmerksomhet rettet mot nord. Dette kan ha sammenheng med at det ofte påpekes i norske dokumenter og taler at Norge alene ikke kan klare å møte utfordringer, av blant annet miljømessig, sikkerhetsmessig og økonomisk art knyttet til atomproblematikken. Landet er avhengig av internasjonale samarbeidsformer (NOU 1992: 13).¹⁸ Et annet viktig moment er Norge som olje- og gasseksportør. I en periode med høye råoljepriser hvor Russland ikke blir sett på som en umiddelbar militær trussel, kan disse to landene risikere å havne på samme side av forhandlingsbordet når det gjelder viktige energispørsmål. Dette overfor Norges viktigste allierte og landets viktigste handelspartnere i Vest-Europa og Nord-Amerika. En slik situasjon vil være ny for Norge. Nordområdene har i økende grad blitt viktig for Norge, spesielt fra et energipolitisk ståsted. Etter hvert som forekomstene og produksjonen av olje og gass i Norskehavet avtar, vil de store uutnyttede forekomstene på sokkelen i nord bli viktigere for den norske nasjonaløkonomien. Anslagsvis påpekes det at 25 % av verdens samlede uoppdagede olje- og gassreserver ligger i området (NOU 2003:

¹⁸ I slike taler og dokumenter nevnes ofte EU.

48).¹⁹ På samme tid kan Norges interesser bli tilsidesatt om stormaktsaktører får sammenfallende interesser, eller nasjonale interesser i nord som divergerer fra Norges. Derfor har spørsmål som har sitt opphav i nordområdene, som blir forsøkt satt på den sikkerhetspolitiske dagsorden, en innebygd risiko som man skal lete lenge etter for å finne i andre deler av norsk politikk. Dersom Norge aktivt forsøker å sikkerhetisere referanseobjekter med opphav i dette området og disse går på tvers av stormaktenes interesser, er det en fare for at landets interesser kan bli marginalisert eller i verste fall bli neglisjert. Samtidig kan problemer i bilaterale og internasjonale forhold forplante seg til andre viktige politikkområder i nord. Dersom Norge for eksempel mislykkes i miljøarbeidet med Russland, risikerer landet at samarbeidet på andre områder kan få problemer (Lodgaard 2005: 38). Dette kan for eksempel være i spørsmål tilknyttet Svalbardområdets status og olje- og gassressursene i Barentshavet.²⁰ Norsk politikk i nord utvikles dermed i skjæringspunktet i triangelet USA – Russland – EU.

Aktørenes strategier og motiver er imidlertid *ikke* fokus i denne besvarelsen. Det er hvordan noe blir gjort til sikkerhetsanliggender ved hjelp av talehandlinger som har fokus. For eksempel kan ikke den diskursanalytiske metoden si noe om effekter eller aktørers intensjoner, men kun om de representasjonene som finnes i den sikkerhetspolitiske diskursen og om disse blir institusjonalisert. Selv om det er interessant å se på hvorfor aktører foretar seg det de gjør eller ikke gjør, og hvilke strategier som eventuelt ligger bak dette, så er ikke dette siktemålet. Som et bakteppe for analysen er det imidlertid viktig å ha informasjon om hvilke *farvann* norske aktører opererer omkring i nord.²¹ En analyse av atomspørsmål i Nordvest-Russland

¹⁹ Havområdene i nord, spesielt Barentshavet, er også et av de viktigste oppvekst- og fangstområdene for fisk i Europa.

²⁰ Det kan nevnes som et eksempel at Norge aktivt har valgt å avpolitiserer olje- og gassspørsmål i sikkerhetspolitikken, hittil (Løkken 2003: 52-54).

²¹ Dette å sette seg inn i temaet som skal undersøkes er hva diskursteoretikere kaller å opparbeide seg *kulturell kompetanse*. Dette er viktig i forhold til å få til en fruktbar diskursanalyse. Jfr. punkt 3.

ved hjelp av sikkerhetiseringsteorien, kan gi en pekepinn på hvor langt aktører er villig til å gå eller ikke gå med hensyn til å politisere eller sikkerhetisere temaer der.

1.6 Avgrensning og kildemateriale

Oppgaven avgrensner seg i tid til å se på nordområdene i perioden 1990-2004. Det kildematerialet som ligger til grunn for analysen er sentrale dokumenter og taler fra Storting og regjering, som omhandler nordområdene og norsk politikk der.

Besvarelsens kildemateriale er i all hovedsak funnet i Stortingsforhandlingene. Disse utgis årlig i ni deler. Av disse er det spesielt referater fra Stortinget som anvendes mest. Disse finnes under Stortingstidende i Stortingsforhandlingene. I tillegg har registersamlingen, som utgis sammen med hver Stortingsforhandling vært til stor hjelp for å finne fram til det relevante materialet for undersøkelsen.

Registersamlingen er en oversikt over representantene og ulike søkeord. De trykte utgavene av Stortingsforhandlingene har systematisk blitt gjennomgått manuelt for undersøkelsesperioden.

Mye av kildematerialet for analysen er å finne i Stortingets todelte spørretime og i interpellasjoner. Spørretimen er Stortingsrepresentantenes mulighet til å sette dagsorden og rette fokus mot dagsaktuelle saker, enten gjennom *planlagte* spørsmål til regjeringens medlemmer eller spontane spørsmål, som statsrådene må svare på uten forberedelser.²² Den spontane spørretimen er tidsmessig begrenset til en time og et spørsmål kan maks ta ett minutt. Dette fører til at både spørsmålsstillere og statsråder må fatte seg i korthet. I tillegg blir den spontane spørretimen overført på fjernsyn, noe som gjør at det er en mulighet for representantene å få oppmerksomhet om saker som de vil sette på dagsorden. Den siste delen av spørretimen, den ordinære, foregår ved at representanter sender inn korte skriftlige spørsmål som regjeringens medlemmer skal besvare. Dette med maks tre minutters svartid

²² Den sistnevnte kalles *den spontane spørretimen*, mens dens førstnevnte kalles *den ordinære spørretimen*. Begge avholdes etter tur, hver onsdag på Stortinget når dette er i sesjon.

(Stortingets forretningsorden: § 53). Dersom representanter vil ha en nøyere gjennomgang av et tema, er det mulig å stille en interpellasjon. Den er av større omfang enn et spørsmål, men det må på samme måte besvares av en statsråd. Til dette blir det arrangert en egen interpellasjonsdebatt. Der presenterer interpellanten, spørsmålsstiller, temaet og framsetter interpellasjonen. Deretter besvarer den berørte ministeren spørsmålet og det blir en kort debatt hvor representantene får lov til å komme med kommentarer (ibid.: § 50).

Andre deler av materialet er å finne i forskjellige redegjørelser fra regjeringen, i utenriks- og miljøvernpolitiske redegjørelser som normalt finner sted en gang i året. I tillegg holdes det redegjørelser i forbindelse med spesifikke saker, ofte etter initiativ fra Stortinget. Alle redegjørelser, enten spesifikke eller ordinære, etterfølges av plenumsdebatter i Stortinget. Det er også slik at spørretimer, interpellasjoner og framsettelse av private lovforslag, såkalte Dokument 8-forslag, er områder hvor representantene står friere fra sine respektive partier, enn i andre debattyper. Dette fordi det i andre deler av saksgangen på Stortinget er slik at partier normalt sett har faste talspersoner, avhengig av hvilke saker som diskuteres og hvilke komiteer som er berørt. I spørretimer og interpellasjoner er det imidlertid mer den enkelte representant som spør.²³ Enkelte deler av materialet kan også være *viktigere* eller ha større betydning enn andre deler. For eksempel vil en utenrikspolitisk redegjørelse ofte være av større betydning enn et spørsmål i en spørretime. Begge steder vil man kunne sette dagsorden, men gjennomslagskraften vil være større i den førstnevnte. På samme tid vil komitéinnstillinger være en viktig dokumenttype, fordi Stortingsinnstillinger gir de ulike partiene større mulighet til å tydeliggjøre sine posisjoner og standpunkter i større grad enn i mange av de andre dokumenttypene. En del av det tidligste Stortingsmaterialet, til og med perioden 1994-95, er kun å finne i

²³ Imidlertid vil ikke besvarelsen diskutere saksgangen på Stortinget nærmere, men det er viktig å ha kunnskap om hvordan Stortingets forretningsorden legger føringer på representantene og regjeringsmedlemmenes taletid og opptreden. For eksempel kan det nevnes at spørretimen vil være en mulighet for representantene å *grille* statsrådene. På grunn av den korte tale- og replikktiden kan den spontane spørretimen være mer konflikt- og personorientert og skarpere i tonen, enn når Stortinget for eksempel behandler komitéinnstillinger.

det trykte Stortingstidende. Etter perioden 1995-96 så ligger dette materialet tilgjengelig på Internett.

Kilder fra regjeringen og departementene er også med, som for eksempel Norges Offentlige Utredninger (NOU) og taler. Sekundærlitteratur, som for eksempel faglitteratur, er anvendt for å få en dypere kunnskap om norsk politikk i nordområdene generelt og atomproblematikken spesielt. Utgivelser fra Den norske Atlanterhavskomiteé, Norsk Utenrikspolitisk Institutt og Institutt for forsvarsstudier er også systematisk blitt gjennomgått for analyseperioden, for å få en større innsikt i temaene *nordområdene* og *atomproblematikk*.²⁴ I tillegg til relevante avisartikler om temaet. Imidlertid begrenser besvarelsen seg i all hovedsak til materiale fra Storting og regjering. Dette primært på grunn av at det ikke er praktisk mulig å gjennomgå og få med alt i en tids- og sidebegrenset masteroppgave. Det materialet som er gjennomgått i perioden 1990-2004 har vært omfattende. For eksempel kan det nevnes at alle Statsbudsjettproposisjonene for de ulike departementene er gjennomgått, alle utenriks- og miljøvernpolitiske redegjørelser og debatter, trontaler, regjeringserklæringer og flere titalls spørretimer, spørsmål, interpellasjoner, Stortingsmeldinger og Stortingsinnstillinger. Imidlertid er *kun* en liten del av dette med i besvarelsen. På samme tid er tidsperioden som er valgt, såpass lang at det ville ha vært for tidkrevende å for eksempel gjennomgå avisartikler på smalfilm. I tillegg til alt det andre materialet. Det kildematerialet som er valgt belyser etter min oppfatning problemstillingen på en dekkende måte. En annen viktig årsak til valg av materialet, er at det etter den kalde krigen ikke har vært noen helhetlig *nordområdediskurs*, *atomdiskurs* eller en eksplisitt uttalt *nordområdepolitikk*. Av den grunn må det letes i et bredt spekter av kilder og debatter for å finne informasjon om temaet.

²⁴ Imidlertid har det vært svært lite å finne i disse utgivelsene om det som er oppgavens fokus. Dette tatt i betraktning at det har blitt undersøkt bok- og tidsskriftutgivelser for en 14 års periode.

Dersom man har et for snevert fokus når man velger ut hvilke kilder man vil anvende, så risikerer man å utelate kilder som kan ha betydning for det man leter etter. Da kan funn, eller ikke noe funn i det hele tatt i materialet, føre til svakheter i de konklusjoner man kommer fram til. Dette vil spesielt være sentralt om man ser på flere beslutningsnivåer samtidig, som for eksempel EU-organisasjonen. Den siste svakheten er imidlertid i mindre grad et problem i denne oppgavens henseende, ettersom viktige dokumenter både fra Storting og regjering ligger til grunn for analysen. Mange av dokumentformene er sentrale i det politiske liv, som for eksempel redegjørelser og debatter for en rekke Stortingssesjoner.

Besvarelsen begrenser seg i rom til å omhandle norsk politikk i nordområdene, med spesielt fokus på Nordvest-Russland. Det er Stortinget og regjeringen som ses på som de viktigste aktørene. Fokuset rettes dermed mot den politiske diskursen som foregår blant disse to, primært Stortinget, for å se om *sikkerhetisering* forekommer eller ikke. Oppgaven legger et utvidet sikkerhetsbegrep til grunn, men det vil ikke bli gitt noen omfattende drøfting av de forskjellige teoretiske ståsteder med hensyn til dette. Sikkerhetsbegrepet er ment som hjelp til å belyse de forskjellige diskursene som undersøkes. For eksempel, brukes begrepet aktivt i argumentasjonen rundt atomproblematikkspørsmål?

1.7 Organisering av masteroppgaven

Besvarelsens analyse av om det har forekommet en sikkerhetisering er organisert på følgende måte: Kapittel 2 av oppgaven presenterer oppgavens teoretiske rammeverk, som er sikkerhetiseringsteorien og hva som legges i begrepet *sikkerhet*. I kapittel 3 blir metoden som anvendes presentert. Det vil si diskursanalysen og andre metodologiske hensyn. Kapittel 4 er oppgavens analysedel. Her undersøkes det ved hjelp av diskursanalyse om det finnes tilfeller av sikkerhetisering, forsøk på sikkerhetisering eller politisering. I kapittel 5, som er besvarelsens konklusjonskapittel, blir funnene fra analysen oppsummert og knyttet sammen med sikkerhetiseringsteoriens krav til om det har funnet sted en vellykket sikkerhetisering.

2. Hva er sikkerhet og hvordan defineres det?

En tradisjonell tilnærming til sikkerhetspolitikk er å beskrive den som ulike måter å sikre et lands suverenitet og handlefrihet overfor andre land ved bruk av forsvars- og utenrikspolitiske virkemidler (Den norske Atlanterhavskomiteé 2005).

Mot slutten av og etter den kalde krigen argumenterte flere forskere, som Nye & Lynn-Jones (1988); Matthews (1989); Brown (1989); Crawford (1991); Haftendorn (1991); Tickner (1992) og Wæver et al. (1993) for at man måtte inkludere mer i sikkerhetsbegrepet og man snakket om et utvidet sikkerhetsbegrep. Denne bredere og utvidede tilnærmingen inkluderte også miljøpolitikk og samfunnets evne til å forutse og håndtere miljøkatastrofer som kunne true et lands velferd. Enkelte sider av politiske, økonomiske og sosiale forhold faller også inn under en slik tilnærming. Økonomiske kriser og politisk og sosial ustabilitet kan direkte eller indirekte true et lands interesser og sikkerhet. Dette gjelder både nasjonalt og internasjonalt (Den norske Atlanterhavskomiteé 2005). Under dette utvidede sikkerhetsbegrepet ses trusler mot individet som en sikkerhetstrussel (Østerud et al. 1997: 250).

En slik bredere tilnærming til sikkerhet er imidlertid ikke noe som plutselig oppsto etter den kalde krigens slutt (Wæver 1995: 47).²⁵ Flere forskere foreslo på 1970- og 1980-tallet at sikkerhetsbegrepet burde utvides. Det ble imidlertid holdt nede på grunn av den kalde krigens bipolare struktur og dens vektlegging av blant annet avskrekking. De rådende retningene i internasjonal politikk var i hovedsak realismen, dens motparter i regime- og avhengighetsteori og innen liberal institusjonalisme. En av grunnene til at det fra flere hold ble hevdet at sikkerhetsbegrepet burde få et bredere innhold, var at et sikkerhetsbegrep som kun ble definert i militære termer og i form av nasjonal sikkerhet, ble for snevert til å beskrive de utfordringene som individer og stater sto overfor. Under den kalde krigen dominerte militære trusler mot nasjonal sikkerhet over alle andre i øynene til de fleste sikkerhetsspesialister (ibid.: 126). Etter jernteppets fall foreslo imidlertid flere forskere at ressurser som engang

²⁵ Baldwin (1995) hevder at det som vi i dag vil karakterisere som forhold som hører inn under et utvidet sikkerhetsbegrep, var noe som forskere før den kalde krigen startet også var opptatt av.

hadde blitt brukt for å håndtere militære trusler, istedenfor skulle brukes til å møte ikke-militære trusler og utfordringer. For eksempel kriminalitet, internasjonal migrasjon, miljøproblemer (ibid.). Begrepet *nasjonal sikkerhet* måtte revurderes. Debatten som siden har foregått har innholdt to viktige ingredienser. For det første om sikkerhetsbegrepet overhodet skal utvides. For det andre hvilke elementer som skal innlemmes i et sikkerhetspolitisk perspektiv, om man velger å utvide begrepet. Kritikerne av en utvidelse av sikkerhetsbegrepet, som Stephen Walt (1991) og John Mearsheimer (2001), hevder at ved å kunne sette *merkelappen* sikkerhet på hva som helst, vil begrepet miste sin analytiske verdi. I tillegg vil faren for militær konfrontasjon øke. Dette fordi aktører ofte bruker militære midler for å løse problemer som oppstår i den sikkerhetspolitiske sfære. Samtidig vil en utvidelse kreve en tilnærming til sikkerhet på individnivå. Grunnen til dette er at mange av de nye sektorene for sikkerhet, indirekte eller direkte åpner for andre referanseobjekter enn staten. En av de sterkeste forsvarene av denne *tradisjonalistiske* posisjonen, Walt (1991: 212), hevder at sikkerhetsstudier er om fenomenet krig. Det kan defineres som: "(...) *the study of the threat, use, and control of military force*". Den som vil utvide begrepet:

(...) runs the risk of expanding "security studies" excessively; by this logic, issues such as pollution, disease, child abuse, or economic recessions could all be viewed as threat to "security." Defining the field in this way would destroy its intellectual coherence and make it more difficult to devise solutions to any of these important problems (ibid.: 213).

De sakene som omhandler den militære og politiske sektoren betegnes ofte for *high politics*. Dette berører ofte sentrale spørsmål knyttet til nasjonale interesser og i siste instans nasjonal suverenitet (Hoffmann 1965: 89). *High politics* blir dermed som oftest anvendt på politikkområdene sikkerhets- og utenrikspolitikk. Dens motsats, *low politics*, kan derimot sammenlignes med politikkområder innenfor økonomi og teknologi. Disse har ofte en lavere følsomhet og intensitet enn de sikkerhets- og utenrikspolitiske politikkområdene. Dermed har disse en lavere terskel for beslutninger på det politiske nivå. Denne dikotomien er med på å gi politikkområder en rangordning, der enkelte områder er viktigere enn andre når stater skal fatte avgjørelser.

2.1 Sikkerhetiseringsteorien

Barry Buzan er en representant for den gruppen som mener at sikkerhetsbegrepet burde utvides. Sammen med Ole Wæver og Jaap de Wilde har han forsøkt å utarbeide et nytt rammeverk for sikkerhet, *Security - A New Framework for Analysis*, som forener argumenter både fra *tradisjonelistene* og *utviderne*. Boken tilbyr også en konstruktivistisk operasjonell metode som skiller prosessene sikkerhetisering og politisering fra hverandre. Dette for å forstå hvem som kan sikkerhetisere hva og under hvilke forhold dette kan skje (Buzan et al. 1998: vii). Boken avviser tradisjonelistenes syn med hensyn til å begrense sikkerhet til *kun* den militære og politiske sektoren. Forfatterne hevder at sikkerhet er en spesiell type politikk som er anvendbar på en rekke saksområder (ibid.). Samtidig setter de strenge krav for den prosessen som gjør at noe skal kunne bli en sikkerhetssak. Dermed distanserer de seg dermed fra den andre fløyen i debatten, som mener at sikkerhetsbegrepet burde gjelde *alt*. Buzan (1991) presenterer i tillegg til de to klassiske militære og politiske sektorene, tre andre sektorer som han mener er jevnbyrdige med de to andre i sikkerhetsspørsmål.²⁶ Dette er den økonomiske, den samfunnsmessige og den miljømessige sektoren.²⁷ Imidlertid er det viktig å merke seg at ikke alle sektorene og deres dynamikker slik som Københavnerskolen presenterer det, er like essensielt for besvarelsen. Dette fordi oppgaven tar utgangspunkt i én trusseltype: Atomtrusselen.

I den militære sektoren er det sammenhenger mellom staters offensive og defensive militære kapasiteter på den ene side og deres oppfatninger av andres kapasiteter og intensjoner på den andre side som er fokus (Buzan et al. 1998: 51). Det er først og fremst staten som er referanseobjektet i denne sektoren, men det bør ikke alltid være tilfellet (ibid.:50). Den politiske sektoren omhandler sikkerhet for stater

²⁶ Forfatterne påpeker imidlertid at disse sektorene ikke vil være jevnbyrdige i alle situasjoner, men at de vil ha ulik betydning alt etter hvilke situasjon og objekt det handler om.

²⁷ Walt (1991) motsetter seg ikke å inkludere for eksempel økonomi i sikkerhetsbegrepet, men da kun som en underrelasjon av militære saker og ikke økonomisk sikkerhet per se.

organisasjonsmessige stabilitet. Kjernen i denne sektoren er trusler mot en stats suverenitet som er ikke-militære, og som utfordrer en stats eller andre politiske enheters suverenitet (ibid.: 141). Referanseobjektet er først og fremst den territoriale stat (ibid.: 145). Den økonomiske sektoren retter fokus mot staters tilgang til ressurser og markeder, som er nødvendig for å opprettholde en nødvendig grad av velferd og handlefrihet (ibid.: 98). I den samfunnsmessige sektoren er det trusler mot blant annet språk, religion, kultur og nasjonal identitet som er fokus (ibid.: 119). Disse truslene tar ikke samme form som i den politiske sektoren, siden stat og nasjon fører til forskjellige måter å tenke på sikkerhet på. Miljømessig sikkerhet omfatter vedlikeholdet av den lokale og den globale biosfæren, som det viktigste leveringssystem all menneskelig aktivitet avhenger av (Buzan 1991: 19-20).

Denne inndelingen bygger forfatterne videre på og begrunner den med at den enkelte sektor representerer en spesiell interaksjon, som setter en i stand til å redusere antall variabler. På samme tid får man fram de spesielle mønstrene av trusler og referanseobjekter, som kjenner hver enkelt sektor (Buzan et al. 1998: 8). Forfatterne påpeker at det kan være vanskelig å skille sektorene sterkt fra hverandre. Dette fordi noen av dem henger sterkt sammen med de andre. For eksempel gjelder dette den politiske og samfunnsmessige sektoren (ibid.: 144). Likevel må det en eller annen oppdeling til for å forenkle studiet. Her er imidlertid forfatterne litt uenige med seg selv om framgangsmåten. Forfatterne påpeker at: "*A specific security analysis does not start by cutting the world into sectors*" (ibid.: 168). Tidligere i boken har de derimot påpekt at:

The analytical method of sectors thus starts with disaggregation but must end with reassembly. The disaggregation is performed only to achieve simplification and clarity. To achieve understanding, it is necessary to reassemble the parts and see how they relate to each other (ibid.: 8).

Forfatterne ender opp med å velge en sektorinndelingsbasert løsning, blant annet for å løse misforståelser knyttet til begrepet sikkerhet (ibid.: 168-169). Ut i fra dette vil det være grunn til å tro at en mulig løsning er å bevege seg mellom sektor og den større helhet. I besvarelsen er fokuset rettet mot en trusseltype knyttet til atomspørsmål og

hvordan debatten rundt denne tar form. Dersom man velger en sektorinndeling vil det kunne medføre unødvendig oppmerksomhet på lite relevante områder for problemstillingen. Fokuset i denne besvarelsen er forståelsen av atomspørsmål i Norge og ikke på en region eller noen større enhet. Av den grunn er det lett å miste oversikten og tråden om man har en for findelt inndeling. I tillegg er undersøkelsesperioden lang, fra 1990-2004. Derfor følger oppgaven en tidsmessig inndeling, istedenfor en sektorinndelingsbasert.

2.1.1 Sikkerhet som talehandlinger

Københavnerskolens sikkerhetspolitiske rammeverk bygger videre på Wævers ideer om sikkerhet forstått som talehandlinger:

(...) security is not of interest as a sign that refers to something more real; the utterance itself is the act. By saying it, something is done (as in betting, giving a promise, naming a ship). By uttering "security," a state-representative moves a particular development into a specific area, and thereby claims a special right to use whatever means are necessary to block it (Wæver 1995: 55).

Det er denne diskursteoretiske tilnærmingen som skiller forfatterne fra andre som støtter et utvidet sikkerhetsbegrep. Sikkerhet ses ikke bare som utelukkende knyttet til en stats overlevelse og den militære sfæren, men det er de prosesser som gjør at noe blir et sikkerhetsspørsmål som er hovedfokus. Disse prosessene kaller forfatterne for *securitization*:

"Security" is the move that takes politics beyond the established rules of the game and frames the issue either as a special kind of politics or as above politics. Securitization can thus be seen as a more extreme version of politicization. In theory, any public issue can be located on the spectrum ranging from nonpoliticized (meaning the state does not deal with it and it is no longer in any other way made an issue of public debate and decision) through politicized (meaning the issue is part of public policy, requiring government decision and resource allocations or, more rarely, some other form of communal governance) to securitized (meaning the issue is presented as an existential threat, requiring emergency measures and justifying actions outside the normal bounds of political procedure (Buzan et al. 1998: 23-24).²⁸

²⁸ Dermed blir ikke sikkerhet sett på som et mål i seg selv. Derimot ses det på som en retorisk struktur som man kan følge når man vil omtale noe i sikkerhetstermer. Det er også viktig å framheve at skillet mellom sikkerhetisering og politisering er av analytisk art, og fordrer et kontekstuel blikk. Dette fordi en og samme talehandling i prinsippet, kan være både politisert og sikkerhetisert. Dette avhengig av hvilken diskurs man befinner seg i. Det er derfor viktig i analysen å holde et kritisk og kontinuerlig blikk mot distinksjonen mellom politisering og sikkerhetisering, slik at kilder ikke blir feiltolket.

Det er nettopp dette kravet om at en sak må presenteres som en eksistensiell trussel og at den blir gitt absolutt prioritet foran andre saker, som gjør at denne teorien skiller seg fra dem som mener at *alt er sikkerhet*. Dette svært strenge kriteriet bunner i den kritikken som har kommet i debatten rundt et utvidet sikkerhetsbegrep. Skal man anvende sikkerhetsbegrepet på andre områder enn det militære, må man sikre at begrepet ikke utvannes og mister sin analytiske verdi. Kravet om en eksistensiell trussel for å flytte en sak langs aksen fra politisert til sikkerhetisert, er da et viktig element for å møte kritikken fra motstanderne av et utvidet sikkerhetsbegrep. En trussel kan oppstå i hvilken som helst av de fem sektorene og eventuelt forplante seg videre til andre sektorer. Et eksempel på en eksistensiell trussel kan være trusselen fra masseødeleggelsesvåpen: Dersom vi ikke håndterer dette problemet vil alt annet være irrelevant, fordi vi ikke vil være her eller være fri til å takle de andre problemene (ibid.: 24).

Det er dette som gjør at sikkerhet framstår som *en selvrefererende prosess*, fordi det er i denne prosessen at en sak blir gjort til et sikkerhetsanliggende ved å bruke ordet *sikkerhet* (ibid.). Forfatterne peker imidlertid på viktigheten av å holde fokus på kravet til argumentasjonen omkring kriteriet *eksistensiell trussel*. Dette fordi en diskurs som kun presenterer noe som en eksistensiell trussel ikke selv skaper sikkerhetisering, men hva forfatterne kaller et *sikkerhetiserende trekk* (ibid.: 25). For at sikkerhetiseringsprosessen skal være vellykket må også den aktøren, som forsøker å danne en forestilling hos et *betydningsfullt publikum* for at et referanseobjekt er eksistensielt truet, få med seg disse til å slutte seg til denne aktørens tolkning av situasjonen og fatte eller iverksette tiltak som går ut over politikkens normale regler og prosedyrer (ibid.). Dette *betydningsfulle publikumet* kan for eksempel være et parlament eller en regjering, men det kan også være andre. Det kan ifølge forfatterne være vanskelig å finne eksplisitte bevis for at et eller flere områder har blitt sikkerhetisert. Imidlertid nevner de (ibid.: 26) tre steg som sikkerhetiseringsprosessen må gjennomgå for å være vellykket: "(...) *existential threats, emergency action, and*

effects on interunit relations by breaking free of rules”. Men hvem kan sikkerhetisere?

Forfatterne (ibid.: 36) peker på tre ulike objekter i sikkerhetiseringsprosessen. Den første som identifiseres i en slik prosess er *referanseobjektet*. Det vil si det som er hevdet eksistensielt truet og som har krav på overlevelse (og beskyttelse). Tradisjonelt har det vært staten som har innehatt denne rollen, men forfatterne mener at i denne sammenhengen må man ha en bredere tilnærming enn bare staten. I prinsippet kan hva som helst konstrueres som et referanseobjekt. For det andre spiller den *sikkerhetiserende aktøren* en viktig rolle som den som ved hjelp av sikkerhetiserende talehandlinger erklærer et referanseobjekt for eksistensielt truet. Slike aktører kan være individer eller grupper, som byråkrater, politikere, lobbyister og interessegrupper. Disse aktørene argumenterer imidlertid sjelden på vegne av seg selv, fordi de sjelden kan argumentere for sin egen sikkerhet.²⁹ Imidlertid peker forfatterne på at det kan være vanskelig å finne den eksakte sikkerhetiserende aktøren, men at dette heller ikke er det relevante. Det å fokusere på den organisatoriske eller individuelle logikken som skaper argumentasjonen, er den beste måten å identifisere hvem eller hva som er den sikkerhetiserende aktøren (ibid.: 41). Det tredje og siste objektet er *funksjonelle aktører*, som påvirker en sektors dynamikk uten verken å være et referanseobjekt eller en sikkerhetiserende aktør. Dette kan for eksempel være et selskap som forurenser miljøet. Samtidig som selskapet kan være en sentral aktør innen miljøsektoren, men verken er referanseobjekt eller sikkerhetiserende aktør. Tvert i mot (ibid.: 36).

Med utgangspunkt i en slik forståelse av aktører, blir sikkerhetiseringsprosessen intersubjektive karakter synlig. Det er ikke aktørene alene som kan bestemme om en sak er et sikkerhetsspørsmål eller ikke, fordi forsøket på å flytte en sak opp på den sikkerhetspolitiske agenda er avhengig av at publikumet for talehandlingen aksepterer

²⁹ Når stater er referanseobjekter er det sjelden noe problem å skille den sikkerhetiserende aktøren fra referanseobjektet, fordi stater ofte har eksplisitte regler for hvem som kan snakke på deres vegne (ibid.).

forståelsen av fenomenet (ibid.: 31).³⁰ Publikums vilje kan bli påvirket av de politiske, kulturelle, økonomiske og samfunnsmessige omgivelsene som er til stede når aktører forsøker å sikkerhetisere. Sannsynligheten for suksess vil for eksempel øke i perioder preget av rask endring.

Forfatterne poengterer imidlertid at sikkerhetisering i seg selv ikke må ses på som et mål. Målet er ikke å sikkerhetisere referanseobjekter, men heller finne mekanismer for å *avsikkerhetisere* dem. Noe som betyr å gjøre dem til en del av den *alminnelige* politikken igjen. Dette er noe av forfatternes styrke når det kommer til å stille spørsmål ved den vanlige forståelsen av sikkerhet som et gode. Fordi det i mange sammenhenger kan være like viktig å flytte en sak ut av den sikkerhetspolitiske diskursen, som det er å bringe en sak inn i den. Dermed gir de oss et verktøy til både å kartlegge tilfeller hvor sikkerhetsbegrepet kan utvides, men også til å forklare den motsatte prosessen.³¹ I besvarelsen vil det til en viss grad bli fokusert på dette. Dersom det forekommer sikkerhetisering av referanseobjekter, klarer det å forbli på den sikkerhetspolitiske agenda eller tas det ned igjen? Ut fra dette kan et hvilket som helst politisk tema ende på aksene fra ikkepolitisert til sikkerhetisert. Et av de viktigste poengene med å sikkerhetisere, er at saker som omhandler sikkerhet åpner for tiltak som går ut over det normale i politikken. Dette betyr at man kan omgå eller bryte normale politiske regler og prosedyrer som gjelder i samfunnet (ibid.: 23-24).

Overført til oppgaven, så vil den eksistensielle trusselen være atomproblematikken i Nordvest-Russland. De sikkerhetiserende aktørene som forsøker å overbevise et betydningsfullt publikum om at et eller flere referanseobjekter er eksistensielt truet kan være mange, men det å identifisere nøyaktig hvem kan være vanskelig. Dette er spesielt tilfellet dersom det er gjennom dokumenter som er utformet av flere personer eller institusjoner, for eksempel Stortingsmeldinger eller Norges offentlige

³⁰ Dette er forskjellen mellom et sikkerhetiserende trekk og en vellykket sikkerhetisering.

³¹ Det er imidlertid ikke noe i veien for at et område, som har blitt avsikkerhetisert, blir resikkerhetisert ved en senere anledning.

utredninger, som er gjenstand for det sikkerhetiserende trekk. Imidlertid er ikke det å avdekke den sikkerhetiserende aktør fokus i oppgaven. Regjering og Storting vil i siste instans være det *betydningsfulle publikumet* som skal overbevises om at ekstraordinære tiltak må iverksettes. Referanseobjekter vil i teorien kunne være hva som helst, som for eksempel stat, befolkning, miljø, næringsinteresser og helse.

3. Metoden

I besvarelsen er det en analyse av ulike debatter om atomspørsmål som står sentralt. Buzan et al. (1998: 25) hevder at sikkerhetisering må ses på som en intersubjektiv prosess. Denne prosessen kan best studeres ved å undersøke diskurser og politiske konstellasjoner. Diskursanalyse er en metode for å studere mening der mening oppstår, nemlig i språket selv (Neumann 2001: 18). Neuman (ibid.: 177) definerer diskurs som:

(...) et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner.

En av besvarelsens målsettinger er å avdekke om det finnes argumenter og påstander i diskursene, som tar den logiske og retoriske form som ligger til grunn for den forståelsen av sikkerhet som oppgaven har. Københavnerskolen gir imidlertid ikke noen klar framgangsmåte for hvordan dette skal gjøres, bortsett fra å velge ut og lese tekster som er sentrale (Buzan et al. 1998: 177). Det kan derfor være oppklarende å bruke Neumanns (2001) inndeling av diskursanalysen i tre steg, som en veiledning til hvordan man kan gjennomføre en diskursanalyse og hvilke metodiske valg man stilles overfor.³² Imidlertid må det understrekes at Neumanns tre steg er ment for å gjennomføre en diskursanalyse hvor hensikten i utgangspunktet er å modellere diskursen. Det er ikke intensjonen i denne besvarelsen. Forskningsmaterialet viser at det ikke er noen helhetlig atomdiskurs eller nordområdediskurs å modellere. Dermed er det heller ikke i diskursteoretisk forstand noen diskurs å avgrense eller strukturere.³³ Dette fører imidlertid ikke til noe problem i forhold til denne oppgaven, fordi den velger å se på utdrag av diskurser og på tvers av diskurser med hensyn til atomspørsmål. Den har ikke som noe mål å strukturere eller avgrense en spesifikk diskurs. Av den grunn må en rekke debatter undersøkes, både utenriks-, sikkerhets-,

³² Stegene skal ideelt sett komme av diskursen forskeren undersøker. Dette betyr at det er gjennom den diskursen som undersøkes at man oppdager avgrensning, representasjoner, lagdeling og materialisering.

³³ Med andre ord å foreta en diskursanalyse av en diskurs som ikke finnes.

miljøvern-, nærings- og energipolitiske. Det er ikke nok å bare avgrense seg til en type diskurs, når denne ikke finnes. Dermed skiller denne besvarelsen seg fra de *rene* diskursanalyser som har dette som en hovedingrediens.³⁴ Neumanns inndeling og diskursanalytiske begrepsapparat vil likevel være til hjelp for oppgaven.³⁵

Før forskeren går i gang med en diskursanalyse må han imidlertid ha opparbeidet seg en *kulturell kompetanse*. Dette vil si generell kunnskap til det feltet han skal studere (ibid.: 50). I denne oppgaven betyr det kjennskap til blant annet norsk politikk i nordområdene. Dette tilegnes gjennom å lese sekundærlitteratur, som artikler, bøker og tidsskrifter om temaet.

3.1 Diskursanalysens tre steg

3.1.1 Valg og avgrensning av en diskurs

Det første steget i diskursanalysen, som i alle analyser, er å avgrense det man har til hensikt å studere. Imidlertid er ikke dette noe som kan foretas analytisk. Dette fordi: ”(...) *de avgrensningene deltagerne i diskursen forsøker å foreta, er en meget viktig del av diskursen selv*” (ibid.: 56). Som nevnt skal ikke denne oppgaven modellere en diskurs eller avgrense den. Med avgrensningen i dette tilfellet menes heller en avgrensning i tid og rom. Problemstillingen avgrenses i tid, 1990 – 2004, og rom til å se på utvalgte dokumenter og innlegg i debatten om atomproblematikken i Nordvest-Russland. Denne tidsavgrensningen fortjener imidlertid en nærmere forklaring, fordi den er ikke tilfeldig valgt. 1990 er valgt som et startpunkt, fordi det da var et stort systemskifte i internasjonal politikk. Dette som følge av kommunismens fall i Øst-Europa. Samtidig som det var en endring i synet på atomspørsmål og nordområdene.

³⁴ En sikkerhetiseringsprosess kan gå på tvers av diskurser.

³⁵ Besvarelsen går imidlertid ikke inn på noen diskusjon i forhold til å forsvare bruken av diskursanalyse i statsvitenskaplige arbeider. Blant annet fordi diskursanalyse som teori og metode, har blitt akseptert brukt i statsvitenskaplige hovedfag- og masteroppgaver. Til tross for en innbitt debatt om dette på 1990- og 2000-tallet mellom blant andre Raino Malnes og Thomas Hylland Eriksen. I tillegg brukes ikke diskursanalyse som en vitenskapsteori i denne masteroppgaven, men kun som et metodisk verktøy.

Under den kalde krigen var atomspørsmål et svært sentralt element i sikkerhets- og utenrikspolitikken. Rundt 1990 dreide det seg imidlertid mer over i å se på atomspørsmål i et miljøperspektiv. 2004 er valgt, fordi det i perioden 2003-05 igjen blir et økende fokus på nordområdene og atomutfordringer i et sikkerhets- og utenrikspolitisk perspektiv, slik som det var før 1990. Perioden 1990-2004 skiller seg dermed diskursivt fra de foregående og etterfølgende periodene. Av den grunn er det interessant å se på hva som har skjedd i debattene om atomspørsmål i dette tidsrommet.

3.1.2 Diskursens representasjoner

Steg nummer to er å få en oversikt over de representasjoner som finnes i den diskursen som er valgt (ibid.: 60).³⁶ Neumann (ibid.: 33) definerer representasjoner som:

(...) ting og fenomener i den tapning de fremstår for oss, altså ikke tingene i seg selv, men tingene silt gjennom det som kommer mellom oss og verden: sproget, kategoriene osv.

I en diskurs kan det være flere representasjoner som er til stede på samme tid om samme tema. Imidlertid vil en representasjon peke seg ut som en *hovedrepresentasjon*. Det vil si den som står sterkest.³⁷ På samme tid kan det eksistere en eller flere representasjoner som står svakere. Disse kalles *alternative representasjoner*. I besvarelsen er det et mål å avdekke den dominerende representasjonen til atomtrusselen, som finnes i de ulike diskursene. Imidlertid framgår det av gjennomgangen av det empiriske materialet at det *ikke* eksisterer noen direkte alternativ representasjon til atomtrusselen. Det er med andre ord ingen som uttrykker skepsis eller motvilje i forhold til at det finnes en atomtrussel. Sitatene viser heller en stor konsensus i forhold til dette. Dette at representasjonen av atomtrusselen bare har én representasjon, gjør det imidlertid ikke uinteressant å studere den. I

³⁶ Representasjoner er med andre ord virkeligheten, slik man forstår den.

³⁷ Dersom en representasjon er forholdsvis lite utfordret, så eksisterer det en tilstand av *hegemoni* (ibid.: 178).

besvarelsen er det de ulike *oppfatningene* av hva som burde være det viktigste elementet i atomtrusselen som er fokus. Disse ulike oppfatningene blir i oppgaven tolket som ulike standpunkt innenfor den dominerende representasjonen. Neumann (ibid.: 62) sier at politikk ikke dreier seg om en:

(...) konflikt mellom en uendelighet av forskjellige meninger, men tvert imot mellom forholdsvis klart definerte posisjoner som kan finne resonans blant et stort antall bærere (ved å appellere på en rekke ulike måter og plan og ved å inngå i alliansebygging).³⁸

Samtidig er det viktig å understreke at besvarelsen anvender diskursanalyse som et metodisk verktøy. Det er sikkerhetiseringsteorien som er hovedfokus. Av den grunn er det interessant å avdekke hvordan de ulike standpunktene innenfor hovedrepresentasjonen, blir forsøkt brukt for å heve atomspørsmål i Nordvest-Russland opp på et sikkerhetspolitisk nivå. For eksempel er det bare et standpunkt i debattene om atomspørsmål som blir framsatt og får gjennomslag, ligger oppfattelsen av hva som skal være hovedelementet i atomtrusselen fast. På samme tid vil det være mindre komplisert å flytte noe fra aksene politisert til sikkerhetisert, dersom det er enighet om at det bare er en type atomutfordringer. I motsetning til de tilfellene hvor det er mange ulike standpunkter i forhold til hva som burde være det viktigste elementet i atomtrusselen.

3.1.3 Diskursens lagdeling

Det siste steget er å spørre seg om alle trekkene ved en gitt representasjon er like bestandige (ibid.). Dette betyr blant annet at noe er vanskeligere å endre innenfor en representasjon, enn andre ting. I forhold til atomproblematikken er dette interessant, fordi visse atomspørsmål har stått på dagsorden i mange tiår. For eksempel ble atomtrusselen under den kalde krigen assosiert med faren for bruk og spredning av atomvåpen (IAEA 2005). Av den grunn er det interessant å avdekke om *atomtrusselen* fortsatt domineres av denne forståelsen, eller om nye elementer som

³⁸ De forskjellige oppfatningene av hva som ligger i atomtrusselen blir dermed ikke tolket som ulike representasjoner, men som meningsforskjeller innenfor en klart definert *posisjon*.

atomforurensing blir kooptert, erstatter det gamle innholdet eller på noen annen måte påvirker hvordan trusselen oppfattes i undersøkelsesperioden.

3.2 Diskursanalysens begrensninger

Diskursanalysen er i sin natur subjektiv og fortolkende, som all annen kvalitativ analyse. Forskeren velger selv ut det materiale som skal granskes og som er grunnlaget for de resultater han kommer fram til. Derfor er det viktig at forskeren er nøye med sin kildebruk, slik at etterprøvbarheten blir sikret.³⁹ Samtidig er det også en fare for at de tekstene eller diskursene som velges ut, tillegges en for stor betydning. Forskeren må derfor ikke vektlegge tekst og diskurs ensidig, men må også ta med seg materialiteten.⁴⁰

For det andre vil ikke en diskursanalyse av spørsmål tilknyttet atomproblematikk kunne produsere definitive svar, men være et bidrag i fortolkningen av debatten og argumentasjonen som norske aktører foretar. Den kan heller ikke i seg selv si noe om eller avsløre skjulte motiver (Wæver 2002: 26). Hva som sies og hva som menes, kan være to forskjellige ting. Imidlertid trenger ikke dette å være problematisk så lenge problemstillingen ikke etterspør intensjoner, men ønsker å forstå diskursene i seg selv. Det som er viktig er ikke hva de ulike aktørene mener og har som agenda. Det er hvilke talehandlinger som får gjennomslag og eksisterer i diskursene og som fører til sikkerhetisering, som er fokus.

For det tredje vil ikke viktige begreper som validitet⁴¹ og reliabilitet kunne bli oppfylt på samme måte som i tradisjonell samfunnsforskning. Denne forskningen har primært dreid seg om å studere viktige hendelser, for deretter å forklare disse med

³⁹ Dette vil si oppgavens reliabilitet, som: "(...) betegner graden av nøyaktighet i innsamlingen og behandlingen av data" (Østerud et al. 1997: 235).

⁴⁰ *Materialitet* betyr hvordan talehandlingene reflekteres i samfunnsinstitusjonene (Neumann 2001: 80).

⁴¹ Validitet betegner datas relevans for problemstillingen som er utformet (Hellevik 1999: 102).

årsaksforklaringer. Dette fordi disse målene på en analyses vitenskaplige holdbarhet hviler på en antagelse om at det kun finnes en virkelighet eller sannhet, som man er i stand til å gripe. De funnene som besvarelsenes analyse produserer vil derfor være betinget av de foreliggende argumentasjonenes styrke og logikk.

4. Norsk diskurs tilknyttet atomproblematikken

I dette kapittelet blir det foretatt en analyse av taler og dokumenter fra Storting og regjering. Dette for å undersøke om det finnes tilfeller av sikkerhetisering i debattene om nordområdene, med referanse til atomproblematikken i Nordvest-Russland.

Kapitlets hovedinndeling vil være av kronologisk art, da materialet best passer og inndeles slik. Det kunne være fristende å ha en underoppdeling i en militær og en sivil atomkategori, for oversiktens skyld. Dette ville imidlertid ha blitt kunstig i forhold til hva materialet selv viser. Det ville også ha vært et brudd på et viktig diskursteoretisk prinsipp, nemlig at materialet selv skal dele seg inn og ikke gis en kunstig inndeling utenfra. Den første hovedperioden er fra 1990 til 1996, den andre fra 1996-98 og den siste fra 1998-2004.⁴² Under denne inndelingen vil noen Stortingsperioder bli gjennomgått separat, mens andre vil bli slått sammen. Dette fordi noen Stortingssesjoner har større sitatmangfold enn andre, mens noen skiller seg mer ut enn andre.⁴³ Under disse inndelingene vil de ulike relevante sitatene bli gjennomgått og analysert.⁴⁴ Årsaken til at så mange sitater er valgt, er blant annet for å vise hvordan debatten rundt atomspørsmål i nord utvikler seg over tid, for å vise bredden i den og for å vise innholdet i den dominerende representasjonen.⁴⁵

4.1 1990-96: Atomspørsmål i et nytt lys

4.1.1 1990-93: Et økende breddefokus på atomspørsmål

Ved inngangen til 1990-tallet var det den eksistensielle trusselen fra SSSR om militær konflikt, som var hovedfokuset for Norge og resten av vesten. I denne

⁴² Det er viktig å framheve at de hovedperiodene som er valgt ikke følger en felles mal i oppsett. Av den grunn er ikke de tre hovedperiodekapitlene like verken i lengde, omfang eller innhold. Dette har sammenheng med hvordan materialet inndeler seg.

⁴³ De ulike politiske partiene på Stortinget vil i teksten bli forkortet til henholdsvis SV (Sosialistisk Venstreparti), Ap (Det norske Arbeiderparti), Sp (Senterpartiet), KrF (Kristelig Folkeparti), V (Venstre), H (Høyre), FrP (Fremskrittspartiet) og FFF (Fremtiden For Finnmark).

⁴⁴ Her vil de ulike referanseobjektene bli pekt på og hva som blir ansett som de ulike atomutfordringene. Videre vil det bli sett på hvilke talehandlinger som anvendes når disse presenteres.

⁴⁵ Av plass- og oversiktshensyn er en rekke sitater med lignende betydning lagt som referanser i fotnoter.

trusselen lå faren for bruk av kjernefysiske våpen på norsk jord. Etter SSSRs oppløsning⁴⁶ forelå det ikke lenger noen umiddelbar eksistensiell militær trussel fra øst mot Norge (St.meld.nr.16 (1992-93): 24). Imidlertid oppsto nye utfordringer og norske myndigheter fikk kjennskap til hemmeligholdte forhold knyttet til atomkomplekset i Nordvest-Russland. De sakene som preget det politiske bildet når det gjaldt atomspørsmål, var først og fremst forhold knyttet til prøvesprengningsfeltet på øygruppen Novaja Semlja og muligheten for at dette igjen skulle bli tatt i bruk. Det når prøvefeldene i Asia ikke lenger var tilgjengelige.⁴⁷ I Stortinget uttaler flere at prøvesprengninger er en fare for helse, miljø og næringsinteresser. Handelsminister Five (H) uttaler i en spørretime:

*(...) de planlagte sprengningene vil finne sted i nærheten av norsk territorium og arktisk område, noe som er urovekkende med hensyn til konsekvensene for miljøet og for befolkningen i nord (S.tid. (1989-1990): 2576).*⁴⁸

Andre representanter uttrykker også sin bekymring over situasjonen, som Karmhus (Sp):

Det er bekymringsfullt for det første for vår folkehelse på grunn av stråling og for det andre for vårt næringsliv. (...) For det tredje er det bekymringsfullt for vår handel gjennom markedsføring og salg av ren mat (ibid.).

10. Oktober 1990 gjennomfører SSSR en atomprøvesprengning på Novaja Semlja. Dette skaper økt bekymring i Norge og lederen for utenrikskomiteen, Brundtland (Ap), uttrykker sin bekymring på Stortingets vegne i den ordinære spørretimen. Hun uttaler at situasjonen sprer: *"(...) frykt og uro, og det er i seg selv grunn nok til at vi i denne saken har en felles holdning og oppfølging i tiden som kommer"* (ibid. (1990-91): 471). Samtidig får spørsmålet om å få til en permanent prøvestansavtale for atomvåpen publisitet. Dette gjenspeiles høsten 1990, da Syse-regjeringen (H, KrF &

⁴⁶ SSSR ble formelt oppløst 31.12.1991. Da gikk den sovjetiske presidenten, Mikael Gorbatsjov, av. Imidlertid ble det i løpet av 1990 klart at SSSR, og de andre Warszawapaktlandene, ikke lenger utgjorde en umiddelbar militær trussel mot Vesten. Under et NATO-møte i London, i juli 1990, ble den kalde krigen formelt avsluttet ved at de to partene erklærte at de ikke lenger var fiender (NATO 1990).

⁴⁷ Dette fordi prøvesprengningsområder, som i Kasakhstan, ble borte når de tidligere sovjetrepublikkene løsrev seg fra SSSR og krevde selvstendighet.

⁴⁸ For lignende utsagn, se Valla (Sp) (ibid.: 3951) og Lahnstein (Sp) (ibid. (1990-91): 472).

Sp) avløses av en ny Brundtland-regjering (Ap). En av statsrådene i den nye regjeringen, utenriksminister Stoltenberg, uttaler:

Spørsmålet om en inngåelse av en fullstendig kjernefysisk prøvestansavtale har stått på den internasjonale dagsorden i en årrekke. For Norge er det en høyt prioritert oppgave å bidra aktivt til at det kan inngås en slik avtale så snart som mulig (ibid.: 527).

Sitatene i denne første fasen peker på faren fra atomprøvesprengninger som en trussel mot norsk territorium, befolkningen, helse, miljø og næringsinteresser. Spesielt gir trusselen mot territorium og befolkning en assosiasjon til at selve nasjonen er truet. Utsagnene bruker ord som *frykt, uro* og *urovekkende*. Dette er med på å understreke alvoret i situasjonen. Atomprøvesprengninger står på dagsorden og det er imidlertid ikke noen overraskelse. Under den kalde krigen var dette et av de viktigste utenriks- og sikkerhetspolitiske temaene.

4.1.2 Et nytt fokus: Atomkraftverk og andre radioaktive kilder

Interessen for atomspørsmål forflytter seg imidlertid raskt fra prøvesprengninger og over i en annen atomproblematikkssfære, når ny atominformasjon blir kjent utenfor det tidligere SSSR. Det er forholdene ved kjernekraftverkene i Øst-Europa og lagringen av radioaktivt materiale i nord, som nå får fokus. Flere representanter uttrykker sin bekymring for den situasjonen som har blitt kjent. Blant dem Houg (SV) som påpeker at: ”(...) faren for ulykker og radioaktivt utslipp er urovekkende stor ved kjernekraftverkene i Norges naboland” (ibid. (1990-91): 2887). Aune (FFF)⁴⁹ følger opp denne uttalelsen i den miljøvernpolitiske debatten i 1990, der han peker på:

(...) den enorme risiko mot liv som de nedslitte kjernekraftverkene i Øst-Europa representerer. Det samme gjelder den kjernefysiske trussel som kan komme fra Novaja Semlja (...) og fra de atomdrevne ubåter som glir omkring i havområdene rundt vårt land. Skal ”føre-var”-prinsippet virkelig få dimensjoner, må det være i arbeidet for å redusere de kjernefysiske truslene mot alt liv, og mot det jeg vil karakterisere som det evige biologiske liv som arvematerialet representerer (ibid.: 3137).

⁴⁹ Også kalt Aune-lista.

Dette økte fokuset på radioaktivt materiale og atomkraftverk får forsterket oppmerksomhet i 1991, når Stortinget får kjennskap til at store mengder radioaktivt materiale er dumpet i Barents- og Karahavet i løpet av den kalde krigen. I en spørretime om dette i Stortinget uttaler Theodorsen (SV) at man ikke burde: "(...) *prøve å avdramatisere disse forholdene. Forholdene på Kola er dramatiske, og befolkningen i Øst-Finnmark lever i frykt*" (ibid. (1991-92): 35). Alsaker (KrF) følger opp dette i en interpellasjon om Kolahalvøya:

Atomtrusselen i nord skaper naturlig frykt i befolkningen. (...) Forurensingsfaren i nord, både når det gjelder luftforurensing fra industriutslipp og for stråleskader ved atomulykker, er i vid forstand en del av våre sikkerhetsproblemer. Mye taler for at sikkerhet for framtiden mindre vil være spørsmål om militær sikkerhet og mer spørsmål om miljø og økologi. (...) Atomtrusselen mot de nordligste fylkene, spesielt Finnmark, er høyere enn for resten av landet. Dette skyldes den store konsentrasjonen av atomanlegg på Kola. Sentralt i dette bildet er kjernekraftverket på Kola og trafikken av reaktordrevne fartøyer, mesteparten krigsskip (ibid.: 2899-2900).⁵⁰

Miljøvernminister Berntsen (Ap) svarer at kjernekraftverket på Kola: "(...) *utgjør den største trusselen når det gjelder risiko for ulykker som kan ramme Norge*" (ibid. (1991-92): 2904).

Andre representanter, som Syse (H), uttrykker også sin bekymring. Han påpeker at det er: "(...) *store potensielle farer*" (ibid.: 2905).⁵¹ På samme tid som en ulykke kan få: "(...) *meget alvorlige effekter på vårt land og særlig i nord*" (ibid.). Det understrekes at det har blitt tegnet et: "(...) *faretruende og dramatisk bilde av hva som egentlig foreligger*" (ibid.). Atomkraftverkene betegnes som: "(...) *tikkende bomber*" (ibid.).⁵² Schjøtt-Pedersen (Ap) peker også på alvoret i situasjonen:

Den trusselen som kommer fra atominstallasjoner og utslipp av miljøskadelige stoffer fra atominstallasjoner på russisk side, er den alvorligste miljøtrussel Norge noen gang har stått ovenfor. Det er en alvorlig miljøtrussel, ikke minst mot den befolkning som bor i dette området. Det er en miljøtrussel mot det næringsgrunnlag

⁵⁰ For en lignende uttalelse om sikkerhetsbegrepet, se Brustad (Ap) (ibid. (1990-91): 3164).

⁵¹ For en lignende uttalelse, se Blankenborg (Ap) (ibid.: 2904).

⁵² For lignende uttalelser, se Aune (FFF) (ibid.: 2442), Houg (SV) (ibid.: 2906), Haarstad (SP) (ibid.: 2907) og Ludvigsen (H) (ibid.: 2909).

som denne bosettingen hviler på. Vi er altså i et område hvor det er en tidsinnstilt miljøbombe som vi er nødt til å få fjernet (ibid.: 2910).⁵³

Avslutningsvis kommer representanten med en advarsel: *”Vi skal ikke skremme befolkningen, men dette er den største miljøtrussel Norge noen gang har stått ovenfor” (ibid. (1991-92): 2911).⁵⁴*

Disse ulike sitatene peker på atomtrusselen fra atomkraftverk og radioaktivt materiale, som en trussel mot befolkningen, liv, helse, miljø og næringsinteresser. Spesielt framheves det at kjernekraftverket på Kola utgjør den største miljøtrusselen. Bruk av ord og uttrykk som *tikkende bomber, frykt, dramatisk og faretruende* gir assosiasjoner til at trusselen er overhengende. På samme tid understrekes det av noen representanter at det er en *potensiell* atomtrussel. Det understrekes også av Alsaker (KrF) at man må tenke i et vidt perspektiv, når man skal definere hva som skal legges i sikkerhetsbegrepet.

Alle er imidlertid ikke enige om at det må brukes så sterke ord om atomtrusselen. Blant dem FrPs Røsjorde som uttaler at man burde være: *”(...) nøktern i beskrivelsen av den trusselen som er der.(...) ikke overevaluere trusler slik at de skaper frykt” (ibid. (1991-92): 2911).* I tillegg er han: *”(...) betenkt over at man bruker dette til noe mer enn hva det er, til å skape hysteri som det kanskje ikke er grunnlag for” (ibid.).*

Denne uttalelsen møter sterk kritikk fra andre representanter, blant annet fra Johansen (SV). Han siterer Finnmark Dagblad fra 17.3.92: *”(...) atomarsenalet på Kola er også en trussel mot alt liv på den nordlige halvkule” (ibid.).* Innlegget til Røsjorde (FrP) gir et av de få eksemplene i atomdebatten på å avdramatisere forholdene. FrP er imidlertid ikke kjent for å være et parti med en sterk miljøprofil, slik som SV og V er. Av den grunn er det ikke overraskende at de tar til orde for at man ikke skal forhaste

⁵³ For lignende uttalelser, se Clemet (H) (ibid. (1992-93): 1638) og Ludvigsen (H) (ibid.: 3097).

⁵⁴ For en lignende uttalelse, se Mauritzen (H) (ibid. (1992-93): 1637)

seg i dette spørsmålet. Det er imidlertid stor enighet om at det foreligger en atomtrussel, noe som understrekes av Alsaker (KrF): ”Når det gjelder beskrivelsen av trusselbildet, er det stor samenheter” (ibid.: 2914).

4.1.3 Barentssamarbeidet: En endring i norsk politikk i nord

SSSRs oppløsning og det nye politiske farvannet som oppsto, skapte nye muligheter for samarbeidsrelasjoner i nord. Samarbeidsrelasjoner som ikke var tilgjengelige under den kalde krigen. I 1992 tar Norge initiativet til å opprette et samarbeid i Barentsområdet. Dette med bakgrunn i at det i de tidligere årene har vært forsøkt å opprette flere former for samarbeid i Arktis, blant annet etter modell fra samarbeidet i Antarktis. Imidlertid er Norge redd for at landets nasjonale interesser knyttet til Svalbard og Barentshavet skal bli svekket, om disse modellene for samarbeid legges til grunn. Av den grunn går derfor landet aktivt inn for å gi samarbeidet i nord en utforming som er i klar overensstemmelse med norske interesser (Tamnes 1997: 333). Dette initiativet og vektleggingen av spesifikke nasjonale interesser i nord, er noe nytt i norsk politikk. I januar 1993 blir erklæringen om Barentssamarbeidet undertegnet av de nordiske landene, Russland og EF-kommisjonen. Det overordnede målet med avtalen er å binde Russland tettere til Vesten gjennom stabilitetsfremmende samarbeidsordninger (ibid.: 335). I det daglige er det næringsinteresser og miljøspørsmål som står i fokus for samarbeidet. Imidlertid blir ikke fokus på atomspørsmål i Nordvest-Russland noe mindre i Stortinget.

4.1.4 Kjernekraftverk og energi

Atomkraftverkene og faren for forurensing fra radioaktivt materiale har hittil blitt diskutert innenfor miljøpolitiske rammer. Dette endrer seg noe i en debatt etter framleggelsen av et Dokument 8-forslag fra SV-representantene Per Aunet, Lisbeth Holand, Reidar Johansen og Kjellbjørg Lunde. De foreslår tiltak for å legge forholdene til rette slik at virksomheten ved atomkraftverket på Kola kan avvikles.⁵⁵

⁵⁵ Dette er det eneste private lovforslaget i materialet som direkte berører atomspørsmål i nord.

Dette blir ikke bifalt i Stortinget av noen av de andre partiene, men som Syse (H), ordfører i saken uttrykker det om tilstanden ved atomkraftverkene:

(...) det er ingen tvil om at bekymringen er tverrpolitisk (...) Det er helt åpenbart hva både SV og de øvrige partiene er enig om, at omstillingsproblemene i Russlands energisektor er så store at det nødvendiggjør et internasjonalt samarbeid for å fjerne de potensielle miljøkatastrofene, som jo dreier seg om langt flere ting enn bare atomkraftverkene. Man kan tenke på alle de atomubåter som skal destrueres, alt det som er kastet av avfall i havet osv. I det hele tatt står man med en arv fra kommunismen som vil bli utrolig tung å bære fremover, og som krever aktive tiltak fra den øvrige verden. Her er flertallet absolutt enig i at man må ha en større innsats (ibid. (1992-93): 3871).

Flere representanter henviser også til reaktorene ved kjernekraftverket på Kola som: ”(...) tikkende miljøbomber” (ibid.: 3873; 3879).⁵⁶ Enkelte henviser også til at dette er den klart største miljøutfordringen Norge står overfor. Blant dem forslagsstiller Johansen (SV):

Et reaktorhavari på Kola kan få dramatiske følger for hele Nordkalotten. Opptil 1 000 ganger mer radioaktivitet vil kunne falle ned over Norge enn det vi fikk fra Tsjernobyl – ja, enkelte mener at det er lavt vurdert. Kort sagt kan en vel karakterisere de skrantende atomkraftverkene i øst som den klart største miljøtrussel mot Norge (ibid.: 3876).⁵⁷

Johansen henviser i tillegg til en uttalelse fra visedirektør Beljanovskij ved det internasjonale senteret for miljømålinger i Moskva:

«Vesten burde være opptatt av kun en eneste ting når det gjelder Russland – nemlig sikkerheten ved kjernekraftverkene. Alle andre spørsmål blir av annenrangs betydning i forhold til dette» (ibid.: 3876-3877).⁵⁸

Dette siste sitatet er med på å gi inntrykk av at Norge står overfor en umiddelbar fare. Vektleggingen av at *alle andre spørsmål blir av annenrangs betydning* er med på å understreke atomtrusselens viktighet. Andre representanter peker også på alvoret og kompleksiteten i det som debatteres. Blant dem Blankenborg (Ap):

Eg vil streke under det som er sagt frå fleire her, at sjølv om situasjonen er dramatisk, ja til dels katastrofal, så er det ingen annan veg ut av dette enn å gå laus

⁵⁶ For en lignende uttalelse, se Grimstad (ibid.: 3926).

⁵⁷ For en lignende uttalelse, se Alsaker (KrF) (ibid.: 3879).

⁵⁸ For en lignende uttalelse, se Aunet (SV) (ibid.: 3752).

på dette på ein systematisk måte, skritt for skritt, ta dei mest akutte tilfella først og så akseptere at det for ganske lang tid framover vil bli produsert energi ved hjelp av kjernekraft i desse områda (ibid.: 3879).⁵⁹

Fokuset på sammenhengen mellom atomkraft og energi påpekes også av utenriksminister Holst (Ap), som uttaler at det griper: ”(...) *fatt i hovedproblemet, nemlig energispørsmål*” (ibid.).⁶⁰

I denne atomdebatten framgår det klart i hvilke perspektiv som atomspørsmål settes inn i, nemlig i et miljø- og energiperspektiv. De fleste sitatene henviser til reaktorene på Kola som tikkende miljøbomber og den største miljøtrusselen mot Norge. Imidlertid retter utenriksministeren og noen andre representanter fokus mot energispørsmål. Dette er i og for seg forståelig. Dersom atomkraftverket på Kola skal avvikles, må den kraften som reaktorene her produserer erstattes med andre energikilder. For eksempel olje, gass eller annen atomkraft. Debatten som følger Dokument 8-forslaget er også med på å vise hvilken kompleksitet som ligger i debatten rundt atomspørsmål. Ikke nok med at atombegrepet inneholder mange elementer, men det berører også forskjellige politikkområder som har ulik intensitet og viktighet. For eksempel er energispørsmål, som for Norges del omhandler olje og gassspørsmål, et langt mer følsomt tema enn miljøspørsmål.⁶¹ Referanseobjektene framkommer ikke like klart av alle sitatene i denne debatten, men Norge brukes hovedsakelig. Ordbruken i sitatene er også med på understreke at det er et viktig tema som diskuteres, som for eksempel *tikkende miljøbomber, alle andre spørsmål blir av annenrangs betydning, akutt, dramatisk og katastrofal*. Dette er med på å gi et inntrykk av at dette er noe som det haster å gjøre noe med. Samtidig er det tverrpolitisk enighet at noe må gjøres.

⁵⁹ For en lignende uttalelse, se Alsaker (KrF) (ibid.).

⁶⁰ Samtid som andre kjernefysiske forurensingskilder i nord gir grunn til bekymring, som atomubåter i opplag og dumpet kjernefysisk avfall i Barents- og Karahavet (ibid.: 3878).

⁶¹ Se kapittel 5 for en mer inngående drøftelse om dette.

Den tverrpolitiske bekymringen som råder når utfordringer i forhold til atomtrusselen debatteres, ser imidlertid ut til å svekke seg i enkelte stortingsperioder. Den årlige debatten etter den miljøvernpolitiske redegjørelsen av miljøvernministeren i 1992 kan være et eksempel på det. Her uttaler Aunet (SV) at det er forbausende at miljøvernministeren knapt berører temaet om atomkraftverkene i Øst-Europa i sin redegjørelse. Han uttaler om temaet at det er: "(...) *den største miljøtrusselen mot vårt land (...)*" (ibid.: 3752). Imidlertid slår miljøvernminister Berntsen (Ap) fast i sitt svar hva som er det største miljøproblemet: "*Som jeg slo fast i den miljøvernpolitiske redegjørelsen, er sur nedbør fortsatt det største regionale problemet i Norge*" (ibid.: 3769). Dette vitner om at atomspørsmål i miljødebatten ikke blir ansett som den viktigste utfordringen av regjeringen. Dette kan ha noe å gjøre med at regjeringen fortsatt er opptatt av få ned svovelforurensingen fra Kola. Arbeidet med å få ned luftforurensingen fra nikkilverkene på Kola startet allerede under Syse-regjeringen. Det ser også ut til at Brundtland-regjeringen følger opp dette og ser det som den største miljøutfordringen. Denne vektleggingen er imidlertid opposisjonen uenig i og representanten Syse (H) påpeker alvorret i forhold til å nedprioritere atomspørsmål:

Jeg minner om kjernekraftulykken i Tomsk for noen uker siden. Den minnet oss om hva som står på spill i våre egne nærområder. Både på sjø og land står vi overfor tikkende miljøbomber fra Sovjetunionens tid (ibid.: 3772).

Debattens viktighet understrekes av at utenriksminister Holst (Ap) også ser det nødvendig å måtte uttale seg i en miljøvernpolitisk debatt, om kritikken mot at atomspørsmål er lite prioritert. Samtidig som han peker på en ny atomutfordring:

(...) Regjeringen ser meget alvorlig på de problemene som slikt avfall og slik usikkerhet skaper. (...) Forholdet er nemlig det at en svært omfattende del av det kjernefysiske forurensingspotensialet i våre nærområder, skriver seg fra den militære virksomheten som har funnet sted, og som fortsatt finner sted i disse områdene. Vi står faktisk ovenfor den paradoksale situasjon at mens den overhengende trussel mot oss under den kalde krigen var de oppmarsjerte militære styrker og opprustningen knyttet til disse, kan den fremtidige trusselen komme til å bli svært overhengende dersom nedrustningen blir ukontrollert. Vi vet at det må trekkes tilbake et antall undervannsbåter med store reaktorer med høyt anriket uran, som er meget giftig, i et antall av mellom 50 og 100 enheter i løpet av noen få år. Oss bekjent foreligger det ikke forsvarlige ordninger for hvordan dette avfallet kan deponeres og sikres. Vi har derfor tatt initiativ også utover den nordiske krets for å kunne få et internasjonalt engasjement i håndteringen av et problem som kan komme til å bli økende og mer

påtrengende for vår egen livsførsel og sikkerhet enn de fleste har vært klar over (ibid.: 3774).

Sitatene i denne debatten viser noe av bredden i atomdebatten, men først og fremst er det et forsøk fra regjeringen på å avdramatisere forholdene. Dette fordi miljøvernministeren ikke anser atomspørsmål som den viktigste miljøutfordringen. Imidlertid setter den siste uttalelsen fra utenriksministeren søkelyset på konsekvenser av atomutfordringer i forhold til nedrustning, i et sikkerhetspolitisk perspektiv. Uenigheten som framkommer trenger det imidlertid ikke ligge noen dramatikk i. Dette fordi de to statsrådene har to ulike ansvarsområder i norsk politikk. Miljøvernministeren er ikke ansvarlig for utfordringer som har sitt opphav i andre land. Det er utenriksministerens domene. Dette kan være en av årsakene til at utenriksministeren ser nødvendigheten av å måtte delta i en miljøvernpolitisk debatt.⁶² Holst (ibid.) påpeker samtidig at atomnedrustningen kan bli et problem: "(...) for vår egen livsførsel og sikkerhet". Hva ligger så i denne nye utfordringen?

4.1.5 Faren for spredning av atomvåpen, atommateriale og atomkompetanse

I en interpellasjon fra Haarstad (Sp) om omstillingen av atomindustrien i det tidligere SSSR, peker interpellanten på en ny utfordring som har tilknytning til atomproblematikken. Hun følger dermed opp utenriksministerens innlegg fra den miljøvernpolitiske debatten:

En annen og mer akutt fare er at vi kan oppleve en ny type atomtrussel hvis nedrustning skjer ukontrollert. (...) Jeg tror dessverre utenriksministeren har rett i at vi her kan komme til å stå overfor et økende problem og mer påtrengende problem med hensyn til vår egen sikkerhet enn de fleste hittil har vært klar over. (...) Det er påpekt av flere at det er nødvendig med en bredere samordning når det gjelder forskning på området omstilling. Alle er med rette opptatt av at alle de atomvåpenforskerne som etter hvert blir arbeidsledige, må settes på fornuftige oppgaver. Det er en berettiget frykt for at forskere kan søke arbeid i andre land, f.eks. Irak og Libya. Det rapporteres om forsøk på salg og smugling av varer og

⁶² Utenriksministerens inn gripen er en viktig indikator på at atomspørsmål ikke kun ses på som en miljøutfordring.

tjenester fra land som knapt har andre muligheter for raske eksportinntekter. Faren for spredning av atomvåpen – også til terrorister - er med andre ord stor (ibid.: 3917).

Hennes partikollega Grimstad påpeker:

Dette spørsmål som er reist av interpellanten i dag, er et så bekymringsfullt spørsmål at det overskygger veldig mye av det andre vi driver med. (...) Jeg er veldig glad for den holdningen utenriksministeren har vist i sitt innlegg her i dag, og at det også fra utenriksledelsen kjøres på i denne alvorlige saken ikke bare for vårt land, men for en stor del av menneskeheten (ibid.: 3925).

Dette følges opp av utenriksminister Holst (Ap), som samtidig understreker debattens betydning:

Det er etter mitt syn ingen større utenrikspolitisk oppgave som er større enn den som vi har diskutert her i dag. Oppgavene er kjempestore. For at vi skal gå løs på dem, må vi få en oversikt, og den mangler vi i dag (ibid.: 3926).

Denne siste atomutfordringen peker på farene ved spredning av atommateriale og atomkompetanse. På samme tid er den med på å flytte fokus bort fra det miljøvernpolitiske området og over på det utenriks- og sikkerhetspolitiske plan. Her brukes referanseobjekter som *vår sikkerhet* og *vår livsførsel*. De er imidlertid ikke truet av en atommiljøtrussel, men av faren for spredning av atommateriale og atomkompetanse. Dette er med andre ord en mer global trussel mot vår sikkerhet. Blant annet ved at atommateriale fra nordområdene kan brukes mot Norge i en krig eller ved terrorhandlinger.⁶³ Selv om miljøvernministeren ikke ser på atomtrusselen som den største miljøutfordringen for landet, anses en annen del av den som en av landets viktigste utenrikspolitiske oppgaver. Dette ifølge utenriksministeren. En av årsakene til at denne nye trusselen vinner plass, kan henge sammen med den økende informasjonen som kommer fram fra de postkommunistiske samfunn. For eksempel hvor enkelt det er å få tilgang til atommateriale. Dette på grunn av den ustabile økonomiske, politiske og sosiale situasjonen disse landene befinner seg i (ibid.: 101).

⁶³ På samme tid antas Norges å være det primære transittlandet for eventuell utføring av radioaktivt og spaltbart materiale fra Nordvest-Russland (Mærli 1999: 94).

4.1.6 Sammenfatning av funnene

Sitatene i denne første halvdel av hovedperioden viser at det er en klar oppfattelse av at det finnes en atomtrussel. Imidlertid er det til en viss grad uenighet om hva som er den viktigste komponenten i den. Det blir pekt på blant annet atomkraftverk, atomforurensning og spredning av atommateriale og atomkompetanse. Ut i fra materialet kan det virke som om hovedrepresentasjonens innhold er i bevegelse, men representasjonen blir ikke utfordret. Bortsett fra av et sitat som forsøker å avdramatisere situasjonen (S.tid. (1991-92): 2911). Debattene viser en dreining fra å se på atomproblematikken som en trussel representert av prøvesprengninger, for deretter å endre seg til kjernekraftverk og diverse atomavfall. Helt til slutt er det atomspredningsproblematikken som får fokus. Referanseobjektene er mange og like i nesten alle debattene, som liv, befolkning, territorium, helse, miljø og næringsinteresser. I tillegg til livsførsel og sikkerhet når spredningsspørsmål drøftes. Bruk av referanseobjekter som befolkning, liv og territorium gir assosiasjoner til at selve den norske nasjonen er truet.

I samtlige debatter understrekes alvorret ved at det brukes ord og uttrykk som understreker at temaet som debatteres er viktig. *Tikkende miljøbomber, akutt fare, mest overhengende miljøtrussel, frykt og urovekkende* er noen eksempler. Dette kan tolkes som indikasjoner på at noen forsøker å sette atomspørsmål på dagsorden. Det vil si politiserer dem. Imidlertid er det ingen klare eksempler på hvordan man skal løse atomproblemene, eller sagt på en annen måte: Det foreslås ingen spesifikke tiltak for hvordan man skal håndtere atomutfordringene, bortsett fra at de mest akutte problemene må løses først. Det som også er interessant er hvordan oppfattelsen av hva som er *sikkerhet* brukes i debattene rundt atomspørsmål. Dette gjelder spesielt når miljøpolitikk er inne i bildet. Flere sitater vitner om at et utvidet sikkerhetsbegrep ligger til grunn når atomspørsmål i Nordvest-Russland diskuteres. Det pekes på at sikkerhet ikke lenger kan forstås i et snevert perspektiv om man skal løse de nye atomutfordringene, og de andre problemene som har oppstått etter den kalde krigens slutt.

4.1.7 1993-96: Atomutfordringer i et vidt perspektiv

I tidligere Stortingsperioder har det også vært andre hendelser som har tatt fokuset bort fra debatten om nordområdene. På begynnelsen av denne blir imidlertid det politiske landskapet preget av to viktige temaer. Det er det forestående EU-valget og OL på Lillehammer i 1994. Atomspørsmål er likevel ikke helt *utkonkurrert* fra det politiske rom. Sammenliknet med den første delen av hovedperioden, skiller den seg imidlertid ut ved at ulike atomutfordringer nå konkurrerer om oppmerksomheten i mange av de samme debattene.⁶⁴ Dette kan den årlige utenrikspolitiske redegjørelsen med påfølgende debatt, være et eksempel på.⁶⁵ Utenriksminister Holst (Ap) innleder med følgende om Norges sikkerhetspolitiske situasjon:

I dag representerer ikke Russland noen trussel mot vårt land, men usikkerheten skaper latente trusler som vi ikke kan se bort fra. Usikkerheten dreier seg ikke bare om framtidige disposisjoner, men også om fortidige etterlatenskaper. Disse gjelder særlig kjernefysisk avfall etter militær virksomhet. De er et påtrengende problem i nordområdene (ibid. (1993-94): 263).

Dette begrunnes med at:

Sikkerheten ved atomkraftverket på Kola skaper uro og bekymring i Norge. Regjeringen har ansett det nødvendig å bidra til finansiering av strakstiltak og har avsatt 20 mill. kr til dette formål. (...) Den kalde krigen har skapt så store miljøutfordringer at det vil bli kamp om oppmerksomhet og engasjement. For Norge er det viktig at EF vil betrakte utfordringene i nord som sine problemer, som påtrengende problemer (ibid.: 266).

Denne framstillingen som utenriksministeren her kommer med, er med på å vise hvilken viktighet atomforurensingsspørsmålet har. Holst henviser til *strakstiltak*. Det er med på å gi inntrykk av at dette er et saksområde som det haster å gjøre noe med, og som man gjør noe med ved å bevilge økonomiske midler. På samme tid er det å peke på utfordringene i forhold til atomspørsmål som *latente*, med på å framheve at

⁶⁴ I den foregående perioden var det en mye mer oppstykket debatt. Ulike atomutfordringer, som for eksempel atomprøvesprengninger, spredningsproblematikk og atomkraftverk, ble i større grad diskutert mer hver for seg i de ulike debattene.

⁶⁵ Dette er *den* utenrikspolitiske redegjørelsen hvor atomspørsmål spiller en så sentral rolle i materialet.

det er potensielle utfordringer det snakkes om. Samtidig gir *latente trusler* assosiasjoner til at atomtrusselen når som helst kan manifestere seg i reelle utfordringer.

Imidlertid er ikke kjernefysisk avfall og atomkraftverk de eneste elementene i atomsfæren som anses som viktige. Det er nemlig et atomspørsmål som har enda høyere prioritet ifølge utenriksministeren:

Kjernevåpen er selvsagt fremdeles den største trusselen mot vår framtid. (...) Oppløsningen av Sovjetunionen rommer farer for at kjernevåpen og spaltbart materiale kan komme på avveie, falle i hendene på terrorister og uansvarlige stater. Derfor samarbeider vi om å sikre de russiske atomvåpnene (ibid.).⁶⁶

Det økende fokuset på faren for spredning av atomvåpen og atommateriale, kommer blant annet som en følge av den politiske og økonomiske situasjonen som har oppstått i Øst-Europa etter den kalde krigen. I overgangen til markedsøkonomi har situasjonen, for de tidligere kommuniststatene og mange av deres innbyggere, blitt betraktelig forverret. Dette gjelder også ved atominstallasjoner. Redselen for at personer eller institusjoner i øst skal forsøke å selge atommateriale, skaper stor bekymring i vest. Dette påpekes også i Stortinget: ” (...) *det er en fare for at den sosiale situasjonen i Russland skal føre til spredning av spaltbart materiale*” (ibid. (1993-94): 4448).

Det er imidlertid ikke bare utenriksministeren som er opptatt av nye sikkerhetsutfordringer og atomspredningsproblematikk. SVs Solheim uttaler:

Vi står overfor reelle sikkerhetstrusler i Øst-Europa, men det dreier seg i all hovedsak ikke om tradisjonell sikkerhet, men om et utvidet sikkerhetsbegrep om miljøtrusler, om flyktningestrømmer og nasjonalitetsmotsetninger. Den amerikanske forsvarsministeren Les Aspin sa nettopp at den gamle trusselen var tusener av russiske atomsprengninger. Trusselen nå er atomvåpen i hendene på terroriststater og terroristgrupper. Jeg deler i all hovedsak dette trusselbildet (ibid. (1993-94): 358).⁶⁷

⁶⁶ Den senere utenriksminister Godal (Ap) følger opp sin forgjenger mot slutten av denne hovedperioden med et tilsvarende innlegg: ”(...) *atomtrusselen er ikke bare et kjernekraft- og avfallsproblem. (...) Fortsatt vil Regjeringen gi høyeste prioritet til arbeidet med å hindre spredning av kjernevåpen og bygge ned disse våpnenes rolle*” (ibid. (1995-96): 2134).

⁶⁷ For en lignende uttalelse om en utvidelse av sikkerhetsbegrepet, se Bæivi (Ap) (ibid. (1994-95): 3264).

Innlegget til Solheim viser at fokus på atomvåpen fortsatt er viktig, som det var under den kalde krigen. Imidlertid er det gitt et bredere innhold, nemlig redselen for at atomvåpen skal falle i hendene på uønskede aktører. Andre representanter på Stortinget er på tross av denne frykten for spredning, mer opptatt av miljøtrusselen enn den sikkerhetspolitiske trusselen som atomsfæren representerer. De påfølgende innleggene i utenriksdebatten er eksempler på dette, som Johnsons (KrF):

Truslene mot miljøet fra dumpet og utilstrekkelig lagret radioaktivt avfall i nord og usikre kjernekraftverk er store. Ber en norske fageksperter om å vurdere trusselbildet, er svaret klart: Det er de usikre kjernekraftverkene som representerer den største trusselen mot helse og miljø (ibid. (1993-94): 396).⁶⁸

Andre representanter, som Gaup (Sp), uttrykker også sin mening om hva som er den største atomutfordringen: ”Den største trusselen mot nordområdene er faren for forurensing og atomutslipp fra Russland” (ibid.:417). Disse siste sitatene viser at det er en felles oppfattelse av at det er en atomtrussel, men det er ingen enighet om hvilke atomutfordring som er den viktigste. Det er imidlertid viktig å framheve at de som omtaler atomkraftverk og radioaktivt materiale som forurensingskilder, ofte bruker referanseobjekter som helse, miljø og næringsinteresser. De omtaler ikke Norge som direkte truet. Samtidig, når spredningsproblematikken omtales framgår det at det er Norge og til tider resten av verden som er referanseobjektet. På den måten kan man si at det er to forskjellige vinklinger når atomspørsmål debatteres. Den ene forsøker å sette dagsorden på miljøvernpolitiske aspekter. Den andre forsøker å rette fokus mot sikkerhetspolitiske aspekter. Det som imidlertid er interessant med dette er at det skjer i samme debatt, nemlig utenriksdebatten. Dette er en indikator på den kompleksiteten som ligger i atomproblematikken. Samtidig viser det også at det er en uenighet om hva som burde ha fokus i atomdebatten.⁶⁹

⁶⁸ For parallelle argumenter og uttalelser, i denne og senere debatter i perioden, se også Breimo (Ap) (ibid.: 2915), Dale (Sp) (ibid.: 4437-38), Five (H) (ibid.: 4442) og Sponheim (V) (ibid.: 4445).

⁶⁹ Med andre ord kan man si at det er to saksområder innen atomsfæren som slåss om oppmerksomheten.

4.1.8 Stortingsmelding 34: Et første forsøk på å få en atomoversikt

Hittil i perioden har atomspørsmål i Stortinget blitt diskutert i ulike debatter og med ulik intensitet. Det som har vært felles for dem alle er at de har påpekt nødvendigheten av å skaffe seg en oversikt over atomutfordringene, slik at de kan løses på en best mulig måte. Dette gjøres i 1994, når Stortingsmelding nr 34 *Atomvåpen og kjemiske våpen i våre nærområder* framlegges. En av de overordnede målsettingene med meldingen er å: "(...) beskytte helse, miljø og næringsinteresser mot radioaktiv forurensing" (ibid.: 4446). Men hvorfor retter meldingen seg kun inn mot nordområdene og ikke resten av Øst-Europa? Dale (Sp) gir et svar på dette i debatten om meldingen i Stortinget. Han sier at Kolahalvøya har et kompleks av utfordringer:

(...) atomkraftverk, atomdrivne isbrytarar, atomubåtar og utprøving av atomvåpen. Til saman utgjer desse stor fare for livsmiljøet og er ein formidabel utfordring (ibid.: 4438).

Sitatet viser at atomspørsmål dekker et bredt spekter. Dette er noe som neste sitat fanger opp. Jørgensens (Ap) uttaler:

For en tid tilbake fryktet de fleste av oss atomkrig og de alvorlige følgene en slik krig måtte få av lidelser og problemer. I dag – etter den kalde krigens slutt og i de åpne grensers tid – er paradoksalt nok atomfaren mer truende enn noensinne. Årsaken er at våre nordlige havområder er blitt et farlig skrapområde for avfall, utrangerte atomubåter og nedslitte kjernekraftverk. Opphopningen av sivilt og militært atomavfall og annet livsfarlig skrap representerer en trussel mot befolkningens helse, mot miljøet og næringsvirksomheten både i og utenfor området. (...) Vi står her overfor problemer og vansker både når det gjelder krefter og løsninger, og det er vanskelig å tenke seg hvordan vi skal greie å rydde opp i det (ibid.: 4439).⁷⁰

Imidlertid er ikke miljøaspektet det eneste fokuset som det rettes søkelys mot i debatten:

Faren for ulykker, sabotasje og tyveri av våpenkomponenter og våpenmateriale er økende, og det er også foruroligende og konstatere, slik det gjøres i en rapport, at slikt materiale har kommet på avveie. Det er ikke til å legge skjul på at atomtrusselen kaster sine skygger over både Norge og deler av Europa (ibid. (1993-94): 4440-41).

⁷⁰ For lignende uttalelser, se Johansen (SV) (ibid.: 4450), Enoksen (Sp) (ibid. (1994-95): 3266-3267) og Hegna (Ap) (ibid.: 3270).

Disse to siste sitatene viser igjen noe av den kompleksiteten som finnes i atomspørsmål. Det pekes både på en utfordring for livsmiljø, helse, miljø og næringsinteresser, samtidig som det understrekes at det også er en nasjonal utfordring om atommateriale og atomkomponenter kommer på avveie. Fokus rettes også mot hvordan problemene skal møtes. Bruk av uttrykk som *formidabel utfordring* henviser til at landet står overfor en stor oppgave. Det tegnes et ganske dystert bilde av atomsituasjonen. Dette kan ha sammenheng med det som har blitt framhevet i tidligere sitater. For eksempel at atomutfordringene er av en så omfattende art at noen av dem ikke vil kunne bli løst i nærmeste framtid. Landet må derfor leve med denne situasjonen.

Imidlertid påpeker enkelte at fokus mer må rettes mot færre atomspørsmål og at noen atomutfordringer er viktigere enn andre, som Solheim (SV):

Dernest vil jeg peke på det jeg tror er den aller største faren knyttet til atomtrusselen fra våre nærområder. Jeg tror ikke det er den sivile bruk av atomkraft, jeg tror den aller største faren vi står overfor, er atomvåpen og kjerneladninger på avveie.(...) Jeg tror dette er en helt realistisk fare (ibid.: 4443).⁷¹

Denne uttalelsen er den eneste i denne perioden, som forsøker å gi atomvåpen forrang overfor farene for atomforurensing.⁷² De andre sitatene i denne perioden forsøker å sette fokus på miljødelen av atomtrusselen, spredningsproblematikken eller alle problemene på en gang. Solheim forsøker å sette en sikkerhets- og utenrikspolitisk dagsorden, mens mange av de andre sitatene viser et større fokus på de miljøvernpolitiske konsekvensene av atomtrusselen. En av disse er Johnson (KrF). Hun påpeker at atomspørsmål er en av de største miljøutfordringene som landet står overfor, men at det også:

(...) berører svært viktige utenrikspolitiske interesser for vårt eget land.(...) Utrangerte atomreaktorer og annet dumpet radioaktivt avfall fra russiske militære aktiviteter representerer en trussel mot våre nordlige farvann. Risiko for radioaktiv forurensing berører også viktige norske fiskeriinteresser. Samtidig berører det også

⁷¹ For en lignende uttalelse, se Johansen (SV) (ibid.: 4451).

⁷² Utenriksminister Holst (Ap) peker også på atomvåpen som den viktigste utfordringen i sitt innlegg tidligere i perioden. Imidlertid uttrykker han ikke aktivt at andre spørsmål er mindre viktige.

vårt forhold til Russland, som er av svært viktig utenrikspolitisk betydning. (...) Atomkraftverkene er en desidert mye større fare for miljøet og for befolkningens helse enn den forurensingsfare som reaktorer som er dumpet, og det avfallet som er utilfredsstillende lagret, representerer i nord (ibid.: 4449-50).⁷³

Johnson er imidlertid ikke den eneste som ser på atomkraftverket på Kola som en trussel. Det gjør også Five (H):

Vi ønsker høyrisikoreaktorene, altså de som er de verste, avviklet, og avviklet raskest mulig, og det er vi alle enige om, men vi må foreta oss noe – nødtiltak – for å gjøre dem sikrest mulig i den tiden de fortsatt blir drevet (ibid. (1993-94): 4452).

Dette siste sitatet gir et inntrykk av at atomreaktorene på Kola utgjør en umiddelbar fare. Bruk av ord som *høyrisikoreaktorene* og *nødtiltak* gir assosiasjoner til at det ikke er noen tid å miste for å løse problemet. Samtidig viser sitatene hittil at atomspørsmålene er komplekse og at de berører ulike interessefelt, som det utenriks- og miljøvernpolitiske. Imidlertid stopper ikke debatten om atomspørsmål kun ved disse to politikkområdene. Dette er noe som neste sitat fra Hegna (Ap) indikerer:

Debatten i dag er selvfølgelig mer enn en utenrikspolitisk debatt. Men det er samtidig en av de viktigste miljøpolitiske debattene vi kanskje noen gang har holdt her i huset. Situasjonen på Kola og i nordområdene er det beste eksempel på hvor nær sammenheng det er mellom miljø- og energispørsmål (ibid.: 4448).⁷⁴

Det at atomspørsmål diskuteres på så ulike politikkområder er en indikator på at atomspørsmål, som eget selvstendig politikkområde nærmest er fraværende.

4.1.9 Sammenfatning av funnene

Denne siste delen av hovedperioden illustrerer hvor mange elementer som ligger i atomproblematikken. Både liv, helse, miljø og næringsinteresser kan trekkes fram som referanseobjekter der atomtrusselen defineres i miljøtermer, mens Norge og Europa brukes der det kun snakkes om atomspredningsfaren. Spesielt den siste debatten vedrørende Stortingsmelding nr. 34, viser mangfoldet i hvordan atomspørsmål debatteres. Sitatene i denne debatten er enige om at det er en

⁷³ For lignende uttalelser om atomspørsmål og miljø, se Godal (Ap) (ibid.: 2925; ibid. (1994-95): 2297), Berntsen (Ap) (ibid.: 3233), Johansen (SV) (ibid.: 3245), Godal (Ap) (ibid.: (1995-96): 2133) og Atomhandlingsplanen (1995).

⁷⁴ For en lignende uttalelse i forhold til koblingen mellom atomspørsmål og energi, se Godal (Ap) (ibid. (1994-95): 3274).

atomtrussel, men det er ingen enighet om hva som er den viktigste komponenten i atomtrusselen. Utsagnene viser at de ulike situatene peker på forskjellige hovedutfordringer, som kjernekraftverk, lagret atommateriale, brukte reaktorer og spredning av atomvåpen og spaltbart materiale. Det er med andre ord ingen konsensus om hva som er hovedutfordringen. Ord og uttrykk som *reelle sikkerhetstrusler*, *skremmende*, *akutte* og *nødtiltak* gir assosiasjoner til at de utfordringene som nevnes er viktige og at situasjonen krever handling. Regjeringens fokus er at de viktigste atomutfordringene er atomvåpen og spredningsproblematikk. Dette illustreres av utsagnene fra utenriksministrene Holst og Godal.

I forhold til den første delen av hovedperioden blir både de miljømessige og de utenriks- og sikkerhetspolitiske delene av atomtrusselen holdt ved like, selv om de nå integreres mer og mer sammen i de ulike debattene. Det som er klart i denne perioden som i den foregående, er at atomspørsmål som berører helse, miljø og næringsinteresser blir politisert. På samme tid blir spredningsproblematikken satt inn i en utenriks- og sikkerhetspolitisk ramme.

4.2 1996-98: Atomproblematikken i et nytt lys

Etter at Stortingsmelding nr. 34 *Atomvirksomhet og kjemiske våpen i våre nordlige nærområder* ble framlagt i 1994, utarbeidet regjeringen en *Handlingsplan for atomsaker* i 1995. Dette var en oppfølging av meldingen. Denne atomhandlingsplanen revideres i 1997. Debattene i Stortinget om atomspørsmål har til nå omhandlet dette som et spørsmål om konsekvenser for helse, miljø og næringsinteresser, når miljøaspektet ved atomtrusselen har blitt diskutert. Norge og resten av verden har blitt nevnt når atomspørsmål med tilknytning til spredningsproblematikken har blitt diskutert. Debatten om atomspørsmål i nordområdene når imidlertid et klimaks høsten 1996, når utenriksminister Godal (Ap) kommer med en egen redegjørelse om atomsikkerhetsspørsmål til Stortinget. Her presenterer han blant annet revideringen av atomhandlingsplanen. Redegjørelsen blir innledet med følgende:

Atomforurensingen i Russland og de østeuropeiske land er en av de største miljømessige og sikkerhetspolitiske utfordringer vi står ovenfor i dag. Situasjonen i våre nærrområder og særlig i Nordvest-Russland er preget av en omfattende atomvirksomhet både sivilt og militært, med svære mengder radioaktivt avfall uten tilfredsstillende lagringsforhold, utrangerte atomubåter som venter på opphogging, og atomkraftverk i en slik stand at vi aller helst hadde sett dem stengt. (...) Dette er en situasjon som gir grunn til uro, og som direkte berører vår sikkerhet (ibid. (1996-97): 353).⁷⁵

Denne redegjørelsen, som er den eneste saksspesifikke redegjørelse om atomspørsmål i materialet, setter atomforurensing eksplisitt som en sikkerhetspolitisk utfordring. Ikke *kun* som en miljøutfordring. Referanseobjektene er imidlertid de samme. ”*Det er et overordnet mål for regjeringen å beskytte helse, miljø og næringsvirksomhet mot radioaktiv forurensing*” (ibid. (1996-97): 353). Samtidig påpekes det at Norge er avhengig av internasjonal støtte for at atomsikkerhetsarbeidet best mulig skal lykkes. Det illustreres i redegjørelsen ved at: ”*Atomsikkerhet er et hovedtema i våre kontakter med både EU- og NATO-landene*” (ibid.: 354). Utenriksministeren påpeker også at atomforurensingsproblemene i Nordvest-Russland representerer:

(...) en av våre viktigste utenrikspolitiske oppgaver og er sentralt i vårt forhold til Russland. (...) De fleste prosjektene innrettes nå mot militærrelaterte radioaktivitetsproblemer i Nordvest-Russland. Her er det omfattende og alvorlige utfordringer (ibid.: 353).

Mens det i første halvdel av 1990-årene var slik at debattene om atomspørsmål var preget av usikkerhet om de faktiske forhold, det vil si omfanget av og virkningene av atomproblemene, slår nå utenriksministeren fast:

Hovedproblemet er ikke først og fremst at vi mangler informasjon om de ulike miljøfarer, men det å komme i gang med konkrete tiltak for å bekjempe de farer den radioaktive forurensingen representerer (ibid.: 354).

Med dette som utgangspunkt så legges den reviderte Atomhandlingsplanen fram og iverksettelsen av den: ”*(...) berører bl.a utenriks- og sikkerhetspolitiske interesser, miljøvern og næringsvirksomhet*” (ibid.).

⁷⁵ For lignende uttalelser, se også Godal (Ap) (ibid.: 2200) og Atomhandlingsplanen (1997).

Disse sitatene fra utenriksministeren gir en klar antydning om hva som har fokus i debatten om atomspørsmål, nemlig atomforurensing. Samtidig setter sitatene atomforurensing eksplisitt som et sikkerhetspolitisk spørsmål. Bruk av uttrykk som *direkte berører vår sikkerhet og en av våre viktigste utenrikspolitiske oppgaver*, er med på å understreke dette. En av årsakene til at atomforurensing får en så dominerende plass på dagsordenen alene av atomspørsmålene, kan ha sammenheng med at Norge først nå har fått en full oversikt over atomforurensingsproblemene. Landet er først nå klar til å handle på en målrettet måte. I og med at mye av innsatsen skal rettes mot militære atominstallasjoner, så er det ikke overraskende at sentrale sikkerhets- og utenrikspolitiske interesser blir berørt. Forslag til løsning på militære problemstillinger kan ikke løses med tekniske miljøløsninger alene. Det må løftes opp på et høyere politisk nivå. En annen årsak til det ensidige fokuset på atomforurensing kan være at Storting og regjering tidligere har påpekt at de mest akutte problemene må ha fokus først. Dermed må det skilles mellom *akutte problemer og miljøtrusler* under atomtrusselen. Dette kan være en medvirkende årsak til at atomspredningsproblematikken ikke nevnes direkte i sitatene overfor.

Den påfølgende debatten om redegjørelsen i Stortinget tar opp utenriksministerens tråd. Dale (Sp) uttaler:

Me kan snakka om ein akutt fare, og eg tenkjer då på det høgrisikable kjernekraftverket på Kola, og me kan registrera ein framtidsfare, som vert stadig meir alvorleg om den får lov til å utvikla seg. (...) At vi nærmest i naudforsvar går inn med pengar for å gjennomføra heilt elementære tryggingstiltak i Kola atomkraftverk, er sjølvstakt (ibid.: 1424).⁷⁶

Dette sitatet er med på å understreke viktigheten av atomforurensingsspørsmålet. Bruk av ord og uttrykk som *akutt fare* og *naudforsvar* vitner om at situasjonen er alvorlig og at den blir tatt på alvor. På samme tid understrekes det fra representanten at atomutfordringene er komplekse og: ”(...) *omfattar svært mange moment: tekniske, økonomiske og – ikke minst – politiske*” (ibid.: 1424). Sitatet er med på å gi et

⁷⁶ For en lignende uttalelse om atomtrusselen og miljø, se Johnson (KRF) (ibid.: 1429).

inntrykk av at atomspørsmål ikke kun begrenser seg til et politikkområde, men er en tverrpolitisk utfordring som må løses på en bredest mulig måte. Dette følges også opp av Bakke (Ap). Han fastslår samtidig at det er en stor enighet om det som drøftes:

Det råder antakelig ingen uenighet i denne sal om at atomsikkerhetsproblemene i Nordvest-Russland er noe av det aller viktigste også for vår egen sikkerhet i videste forstand – kanskje det aller viktigste. (...) Hvis det er noe som er i vårt lands interesse og i vårt folks interesse på det sikkerhetsmessige området, tror jeg dette er nettopp det området (ibid.: 1436).

Breimo (Ap) kommer med et lignende utsagn:

Etter slutten på den kalde krigen er det blitt avdekket en ny trussel mot vår sikkerhet. Trusselen om et kjernefysisk ragnarok er avløst av en mer snikende trussel fra radioaktive utslipp og trusselen om nye Tsjernobyl-uhell. Av hensyn til tryggheten for folks sikkerhet og helse, og miljøet i videste forstand, må alle land også ta disse truslene på alvor. Utslipp fra industrien, foreldede kjernekraftverk og atomavfall i Russland og de østeuropeiske statene framstår i dag som kanskje den fremste trusselen mot hele regionens sikkerhet. Det er derfor betryggende at Regjeringen anser arbeidet med forurensingsproblemene i Nordvest-Russland som en av våre viktigste utenrikspolitiske oppgaver, slik utenriksministeren sa i sin redegjørelse. At Regjeringen har lagt frem en omfattende handlingsplan mot atomvirksomhet og kjemiske våpen i våre nordlige nærområder, viser at Norge tar situasjonen på alvor (ibid.: 1437-1438).⁷⁷

På samme tid pekes det på at trusselen ikke er hypotetisk: ”Trusselen om radioaktive utslipp fra sivil og militær aktivitet i Russland er reell (...)” (ibid.).

Disse sitatene viser et ensidig fokus på atomforurensing som en trussel mot liv, helse, miljø, næringsinteresser, befolkningens sikkerhet og Norge. Det at atomforurensing alene ses på som en miljø- og sikkerhetspolitisk trussel, er noe nytt. På samme tid framgår det av sitatene at det er stor enighet om trusselsituasjonen og hvor viktig dette spørsmålet er. I motsetning til den forrige hovedperioden. Da var det uenighet om hva som var det viktigste elementet i atomtrusselen. I denne andre hovedperioden har imidlertid hovedrepresentasjonen fått et entydig innhold.

⁷⁷ For en lignende uttalelse om atomspørsmål og handling, se Solheim (SV) (ibid.: 1426).

4.2.1 Regjeringsskifte

Etter Stortingsvalget i 1997 overtar *Sentrumsregjeringen*.⁷⁸ I en redegjørelse til Stortinget om nærområdene følger utenriksminister Vollebæk (KrF) opp den tidligere regjeringens linje:

*Et særlig innsatsområde er samarbeidet for å øke atomsikkerheten i nord. Trusselen fra atometterlevninger fra den kalde krigen så vel som usikre operative atominstallasjoner utgjør ikke bare en trussel for den russiske befolkning, men også oss (ibid. (1997-98): 3027).*⁷⁹

I den påfølgende debatten vektlegges viktigheten av å se på sikkerhet i et vidt perspektiv, blant annet av Jacobsen (Sp):

*Da den kalde krigen tok slutt, forsvant mange av de utfordringene Norge tidligere hadde møtt på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området. Utfordringene endret karakter, og konflikter måtte løses på nye og mer utradisjonelle måter. Vi måtte gå vegen fra et «innsnevret» til et mer «utvidet» sikkerhetsbegrep, for selv om sikkerhet mot militær trussel og politisk press fortsatt er et viktig element i det europeiske sikkerhetssamarbeidet, framstår i dag miljøikkerhet, rettferdig økonomisk og sosial utvikling, demokratibygging, sikring av menneskerettigheter og etterlevelse av rettsstatens normer som grunnleggende forutsetninger for fred og stabilitet i vår del av verden (...) Erkjennelsen av at vi må utvide sikkerhetsbegrepet er for lengst blitt en bunnplanke i norsk nærområdepolitikk (ibid. (1997-98): 3360).*⁸⁰

Spesielt den siste setningen i sitatet er med på å understreke at det utvidede sikkerhetsbegrepet aktivt er tatt i bruk i norsk nærområdepolitikk.

4.2.2 Sammenfatning av funnene

I denne perioden er det en klar dreining i hvordan atomtrusselen oppfattes. Hittil har det vært slik at miljø- og sikkerhetsdimensjonen hovedsakelig har blitt nevnt hver for seg i det meste av materialet. Nå nevnes imidlertid en atomutfordring, nemlig atomforurensing, *både* som en miljø- og sikkerhetspolitisk utfordring. Samtidig blir

⁷⁸ Denne mindretallsregjeringen består av KrF, V og Sp.

⁷⁹ Den nye regjeringen følger også opp med å nevne atomproblematikken i nord eksplisitt i framleggelsen av St.prp.nr.1 A ((1997-98): 7): "De alvorlige miljøproblemene i de nye demokratiene i Sentral- og Øst-Europa er bl.a. knyttet til atomanlegg og radioaktivt avfall. (...) Regjeringen legger stor vekt på å bidra til at disse til dels akutte og meget omfattende miljøproblemene finner en tilfredstillende løsning".

⁸⁰ For en parallell uttalelse, se Nybakk (Ap) (ibid.: 3366).

den sett på som en av de mest sentrale sikkerhets- og utenrikspolitiske oppgavene.⁸¹ Innleggende i perioden er med på å understreke dette. Denne inkluderingen av atomforurensing, som en mangesidig trussel, kan ses på som en videreføring av den debatten som har blitt ført tidligere. Flere av sitatene har vektlagt hvor kompleks atomproblematikken er. På samme tid har de pekt på at et utvidet sikkerhetsbegrep og et nytt trusselbilde ligger til grunn når atomspørsmål diskuteres. Sitatenes utstrakte henvisning siden 1990 til at et utvidet sikkerhetsbegrep ligger til grunn når nordområdene omtales, ser ut til å ha fått gjennomslag også i regjeringens politikkutforming. Atomforurensing satt som en av de viktigste sikkerhets- og utenrikspolitiske oppgaver kan være et eksempel på det. Godals redegjørelse og framleggelsen av den reviderte atomhandlingsplanen, er hittil i materialet det fremste eksempelet på et sikkerhetiseringsforsøk. Denne hovedperioden skiller seg også ut med sitt ensidige fokus på atomforurensing. Spredningsproblematikken nevnes for eksempel ikke i denne perioden som en atomutfordring. Det er heller ingen aktive forsøk på å sette atomspørsmålet inn i en energipolitisk sammenheng.

Godals tale står på mange måter som et monument i atomdebatten.⁸² Den er med på å prege alle atomspørsmål som omhandles i denne hovedperioden. Det er ingen alternative utfordringer til denne talehandlingens forståelse av hva som ligger i atomtrusselen. De andre sitatene i perioden aksepterer atomforurensing som den viktigste utfordringen. Dette skiller denne hovedperioden fra den foregående, der det var uenighet om hva som var det viktigste elementet i atomtrusselen. Det vil si at det var ulike standpunkt innenfor hovedrepresentasjonen som kjempet om å være det viktigste elementet i atomtrusselen. Imidlertid var det ikke på noe tidspunkt noen uenighet om at det fantes en atomtrussel og at den var alvorlig. Ut i fra Godals tale er det ikke lenger noen uenighet om hva som skal være det viktigste elementet i hovedrepresentasjonen av atomtrusselen. Det er atomforurensing. Imidlertid må

⁸¹ Atomforurensing har tidligere primært blitt omtalt som en miljøutfordring.

⁸² Et monument er en tekst som: "(...) tjener som knute- eller forankringspunkter for diskursen (...)" (Neumann 2001: 177).

denne endringen i oppfattelsen av hva som ligger i representasjonen, ses i sammenheng med den vektleggingen sitatene legger på viktigheten av å definere og forstå sikkerhet i en bred forstand. I den første hovedperioden argumenteres det for at sikkerhet er mer enn bare militære forhold. Det ser ut til at det tar tid før dette får gjennomslag i den praktiske politikken. Godals tale og den reviderte atomhandlingsplanen kan være eksempler på at det utvidede sikkerhetsbegrepet har blitt akseptert og implementert også i den praktiske delen av politikken. Dette kan Jacobsens (Sp) innlegg være et eksempel på: ”*Erkjennelsen av at vi må utvide sikkerhetsbegrepet er for lengst blitt en bunnplanke i norsk nærområdepolitikk*” (S.tid. (1997-98): 3360).

4.3 1998-2004: Spredningsfare igjen på dagsorden

Etter en periode hvor atomforurensing har tronet øverst på dagsorden når det gjelder atomspørsmål, tar situasjonen en brå vending i 1998 på grunn av internasjonale forhold. Dette har først og fremst å gjøre med at India gjennomfører vellykkede atomprøvesprengninger dette året, tett fulgt av Pakistan. Prøvesprengningene kommer som en overraskelse på Vesten og enkelte frykter en krig med kjernevåpen (Toft 2004: 31).⁸³ Det er også en økende terrorfrykt i den vestlige verden etter at to amerikanske ambassader i Afrika blir utsatt for simultane terrorangrep i 1998. Dette fører til et økende fokus på atomvåpen, faren for spredning av spaltbart materiale og terrorisme. Noe som de neste sitatene er eksempler på. Representanten Jagland (Ap) uttaler i en debatt om NATO: ”*Spredning av atomvåpen representerer en stor trussel*” (ibid. (1998-99): 2519). SVs Halvorsen følger opp med en lignende uttalelse: ”*Et meget vesentlig poeng i forhold til den framtidige sikkerhetspolitiske situasjon i verden er å hindre spredning av atomvåpen til nye land*” (ibid.: 2549). Nybakk (Ap) reiser igjen spørsmålet om spredning av atomvåpen i en interpellasjon til utenriksministeren høsten 1999:

⁸³ I tillegg fører prøvesprengningene dette året til at det offisielle kjernevåpenskiellet blir brutt. Dette fordi India og Pakistan åpent viser at de har atomvåpen. På samme tid blir Pakistan den første islamske stat med kjernevåpen (ibid.).

Ukontrollert spredning av atomvåpen og nukleært materiale utgjør kanskje den største trusselen mot menneskeheten, mot sivilisasjonen og mot miljøet på kloden vår. I dag stammer ikke trusselen om kjernefysisk krig fra stormaktsrivalisering i en todelt verden. Den er der i form av spredningsfare til land med totalitære og uberegnelige regimer. Den er der fordi bitre regionale konflikter blusser opp, der partene kappes om å vise hvem som har de teknologisk beste atomraketene. Den er der ved at atomvåpenkompetanse og spaltbart materiale etter Sovjetunionens fall er ute av kontroll, og kan bli et pressmiddel i hendene på terroristgrupper. (...) Den er der fordi en del land i den tredje verden skaffer seg ekspertise, teknologi og nok spaltbart materiale til å utvikle kjernevåpen. Den er der også på grunn av økt tilgjengelighet av høyteknologi, som kan brukes både til sivile og til militære formål. Men atomtrusselen blir ikke mindre ved at Russland ikke ratifiserer START II-avtalen eller at Senatet i verdens mektigste nasjon, USA, ikke ratifiserer prøvestansavtalen og fortsetter å utvikle nye våpen gjennom laboratorietesting (ibid. (1999-00): 384).⁸⁴

Avslutningsvis påpekes alvoret i situasjonen: ”Utviklingen viser dessverre at atomtrusselen kanskje er større enn den har vært på lenge, til tross for den nedrustningen vi har hatt” (ibid.: 390). På samme tid påpeker utenriksminister Vollebæk (KrF) hva som er regjeringens prioriteringer i forhold til atomspørsmål:

Økt atomsikkerhet i Nordvest-Russland forblir et hovedsatsingsområde. (...) Kjernefysisk nedrustning er en av de viktigste oppgavene på den internasjonale politiske dagsorden og en prioritert oppgave for Regjeringen (ibid.: 384-385).

Disse uttalelsene vitner om en økende frykt for spredning og bruk av atomvåpen og radioaktivt materiale. Dette understrekes av at det påpekes at atomtrusselen nå er større enn den har vært tidligere. Sannsynligvis har dette sammenheng med den spente internasjonale situasjonen som ble beskrevet innledningsvis. På samme tid er det et økt fokus på Russland, fordi landets konvensjonelle forsvarstyrker svekkes. Av den grunn får den strategiske viktigheten av atomvåpen økt betydning for føderasjonens sikkerhet (Skogan 2000). Dette på et tidspunkt hvor også den doktrinære terskelen for bruk av atomvåpen senkes (ibid.). I tillegg uttaler Nybakk (Ap) at atomspredningstrusselen er den største faren mot: ”(...) menneskeheten, sivilisasjonen og miljøet på kloden” (S.tid. (1999-00): 384). Det som er nytt med denne uttalelsen er at atomspredningsproblematikken nå også eksplisitt settes som en

⁸⁴ For lignende uttalelser, se Solheim (SV) (ibid.: 388) og Hove (Sp) (ibid.: 389).

trussel mot miljøet.⁸⁵ På samme tid gir bruken av referanseobjekter som *menneskeheten* og *sivilisasjonen* en assosiasjon til at denne atomtrusselen truer vår eksistens.

Imidlertid er ikke miljøfokuset i forhold til atomforurensing, helt borte fra debatten om atomspørsmål. I en interpellasjon fra Sanner (H) om miljøproblemene på Kola, påpeker interpellanten: ”*Samtidig vet vi at miljøproblemene i Nordvest-Russland er enorme og at disse fortsatt truer natur og miljø i Norge*” (ibid.: 3070).⁸⁶ Han etterlyser at regjeringen må gi miljøproblemene i Nordvest-Russland en høyere prioritet (ibid.: 3072). Miljøvernminister Bjerke (Ap) svarer at de har høy prioritet (ibid.: 3072). I den samme interpellasjonsdebatten uttaler Hegna (Ap):

*Debatten og oppmerksomheten omkring miljøproblemene på Kola og i Nordvest-Russland blusser opp med jevne mellomrom. Vi er alle klar over den dramatiske situasjonen som råder i Norges nærmeste nabolag, og det er heldigvis stor enighet i Stortinget om å bruke tid og krefter for å hjelpe til med oppryddingen. Det er prisverdig av representanten Sanner å ta opp denne debatten og holde søkelyset og presset på dette. Problemene i området er mange og mangfoldige. Fattigdom og sosial oppløsning, arbeidsledighet som resultat av store nedleggelse i industrien, enorme miljøproblemer knyttet til industriutslipp og kanskje ikke minst situasjonen for kjernekraftverkene og behandlingen av det radioaktive avfallet. Alt dette og mer til er svært alvorlige problemer hver for seg og bortimot eksplosive sammen (ibid.: 3073).*⁸⁷

I 2000 blir Sårbarhetsutvalgets rapport *Et sårbart samfunn* lagt fram.⁸⁸ Den peker både på atomvåpen som en nasjonal sikkerhetstrussel og på atommateriale som en miljørisiko. I et eget kapittel i rapporten om atomtrusselen mot Norge påpekes følgende: ”*På kjernevåpensiden må det antas at den største trusselen for Norge stammer fra Kolahalvøya*” (ibid.: 131). Mens det for atommateriale påpekes:

⁸⁵ I de tidligere debattene har referanseobjektene for atomspredningsproblematikken vært Norge og resten av verden.

⁸⁶ For en lignende uttalelse, se Dale (Sp) (ibid.: 3075).

⁸⁷ For en lignende uttalelse, se Sterri (H) (ibid.: 3074).

⁸⁸ NOU 2000: 24.

”Risikoen for radioaktivt nedfall over norsk territorium fra ulike kilder i andre land er reell, og langtidskonsekvensene kan være betydelige” (ibid.: 125).

I tiden etter framleggelsen av Sårbarhetsutvalgets rapport, viker imidlertid miljødimensjonen i debatten om atomspørsmål. Dette til fordel for en enda større opptatthet av atomvåpen og spaltbart materiale som masseødeleggelsesvåpen. Denne nedprioriteringen kan ha sammenheng med at noen av de tiltakene som Norge har iverksatt siden 1990-tallet har virket. I en innstilling vedrørende at Riksrevisjonen har sett på regjeringens gjennomføring av Handlingsplanen for atomsaker, uttales det fra SVs Holm: *”Det er enighet om at sikkerhetssituasjonen på Kola-kraftverket er betydelig bedre enn for bare få år siden”* (S.tid. (2001-02): 2103). Denne utviklingen understøttes også av St.prp.nr.1 (2001-02), som ikke lenger uttrykker en like stor bekymring for de utfordringene som er knyttet til atomforurensingsproblemene i øst.⁸⁹

4.3.1 Atomvåpen og atomspredningsproblematikk

Det økte fokuset mot terrorisme og masseødeleggelsesvåpen etter 1998 får nå enda mer oppmerksomhet. Spesielt en hendelse akselerer fokuset kraftig. Dette er terrorangrepet mot USA 11. september 2001. Kampen mot internasjonal terrorisme får etter dette høyeste prioritet, både nasjonalt og internasjonalt. Dette framgår også av den hjemlige debatten om atomspørsmål. I en interpellasjon fra Blankenborg (Ap) om masseødeleggelsesvåpen og Ikke-spredningsavtalen uttaler han:

Atomvåpen og masseødeleggelsesvåpen har en dominerende plass i den internasjonale debatten om fred og sikkerhet. (...) Men den største umiddelbare trusselen ligger trolig i de enorme mengdene av spaltbart våpenmateriale som er dårlig sikret og utenfor kontroll. Dette kan falle i hendene på stater som jakter på egne atomvåpen, eller terrorgrupper med samme formål (ibid. (2002-03): 2775).

Samtidig påpeker utenriksminister Petersen (H) betydningen av det arbeidet som regjeringen gjør i forhold til dette:

⁸⁹ Dermed snus tendensen fra de to tidligere St.prp.nr.1 (1999-00) og (2000-01), hvor utfordringer tilknyttet atommiljøproblemene i øst ble sterkere vektlagt.

Ikke minst tror jeg at det arbeidet vi nå gjør i Nordvest-Russland, er meget betydningsfullt på det praktiske plan for å hindre at materiale faller terroristene i hendene (ibid.:2779).

Forsvarskomiteens leder Nybakk (Ap) peker også på viktigheten av å ha fokus på atomspørsmål:

Etter den kalde krigens slutt inngår masseødeleggelsesvåpen i både tradisjonelle og utradisjonelle former i det nye trusselbildet, som vi vet. Dette ble klart allerede på toppmøtet i NATO i 1999. En del av det nye trusselbildet var bl.a trusselen om bruk av kjernefysiske og andre masseødeleggelsesvåpen, og på Praha-møtet sist november så fikk man – ikke minst – klare prioriteringer når det gjelder tiltak mot masseødeleggelsesvåpen, noe som inngår i forsvarspolitikken i de ulike NATO-landene. Samtidig er det slik at kjernevåpen vektlegges særlig og fortsatt tungt i flere lands og alliansers sikkerhetsdoktriner. Jeg tror jeg vil si det så sterkt som at ukontrollert spredning av atomvåpen og nukleært materiale i dag utgjør den største trusselen mot menneskeheten, mot sivilisasjonen og mot miljøet på kloden vår. Det tror jeg vi skal være klar over. Men vi kan også slå fast at denne trusselen i dag ikke lenger stammer fra stormaktsrivalisering - den kalde krigen er slutt - i en todelt verden. Denne trusselen er her i form av spredningsfare til land med uberegnelige regimer. Denne trusselen er der også i form av kjernefysiske våpen i land med regionale konflikter. Denne trusselen er der også fordi atomvåpenkompetanse selges til høystbydende av forskere uten lønn i deler av det postsovjetiske område. Trusselen er der selvfølgelig ved atomavfall, og atomkompetanse i f.eks. Nordvest-Russland er en trussel både mot oss og mot våre nærområder (ibid.).

Uttalelsene som framkommer overfor viser klart i hvilke lys atomspørsmål nå ses i, nemlig et atomspredningsperspektiv. Spesielt Nybakks uttalelse vitner om dette. Representanten følger samtidig opp et tidligere innlegg som hun kom med i en interpellasjon i 1999. I denne interpellasjonen pekte hun på at atomspredningsproblematikken utgjorde: "(...) kanskje den største trusselen mot menneskeheten, mot sivilisasjonen og mot miljøet på kloden vår (ibid. (1999-00): 384). I den nåværende interpellasjonsdebatten framhever hun imidlertid at atomspredningsproblematikken utgjør: "(...) den største trusselen menneskeheten, mot sivilisasjonen og mot miljøet på kloden vår (ibid. (2002-2003): 2779). Denne endringen kan ha sammenheng med det økende fokuset på masseødeleggelsesvåpen og terrorisme, som terrorangrepene mot USA i 2001 medførte. Samtidig framheves mer og mer den internasjonale betydningen av atomtrusselen, men det betyr ikke at den lokale tilknytningen utelates. Det kan følgende uttalelse være en illustrasjon på:

Et eksempel er hvordan spredning av masseødeleggelsesvåpen både er en lokal utfordring for oss, på grunn av konsentrasjonen av atomavfall nær vår grense mot

Russland i nord, og like fullt en stor global utfordring som krever globale svar (ibid. (2003-04): 3381).

Dette økende fokuset på atomspredningsproblematikk og masseødeleggelsesvåpen gjenspeiler seg også i framleggelsen av utredningen *Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene* i 2003.⁹⁰ Denne fanger opp den tendensen som hittil har vært i Stortingsmaterialet om atomspørsmål:

Selv om radioaktiv forurensing og atomulykker utgjør potensielle trusler for miljøet i nordområdene, er andre trusler mer akutte. Utvalget mener derfor at det vil være hensiktsmessig å vurdere en omdisponering av noe midlene i atomhandlingsplanen, men mener ikke at dette arbeidet bør avvikles, da det fremdeles er behov for norsk innsats (NOU 2003: 107).⁹¹

Tendensen understrekes ytterligere av St.prp.nr.1 (2003-04): ”Etter terroranslagene 11.09.01 har utfordringene på atomsikkerhetsområdet fått økt oppmerksomhet”.

Nedprioritering av atomforurensingsspørsmål trenger imidlertid ikke kun ha sammenheng med det økende fokuset på atomspredningsspørsmål. Nordområdenes økende energistrategiske betydning kan også ha en relevans.⁹² Norge har aktivt latt være å politisere energispørsmål. Tatt i betraktning at nordområdene har blitt viktigere er det ikke overraskende at atomspørsmål med referanse til energispørsmål, som kjernekraftverk og atomreaktorer, har blitt forsøkt dempet.

4.3.2 Sammenfatning av funnene

De ulike sitatene i denne siste perioden etter 1998 viser at atomproblematikk som et miljøspørsmål har tapt terreng. Fokus på atomvåpen, atomteknologi, spaltbart materiale og spredningen og bruken av dette har akselerert. Referanseobjektene miljø og helse, nevnes som truet når atomforurensingsutfordringene debatteres. Imidlertid er det interessant å se at kjernekraftverk og radioaktivt avfall blir satt inn i en større

⁹⁰ NOU 2003: 32 er forløperen til Stortingsmelding nr. 30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Imidlertid ble ikke alle rådene fra ekspertutvalget bak utredningen fulgt opp i meldingen.

⁹¹ For en lignende uttalelse om at andre trusler mot miljøet er viktigere, se også St.prp.nr.1 (2001-02).

⁹² Nordområdene har spesielt blitt viktigere energistrategisk på bekostning av det militærstrategiske elementet.

sammenheng. De blir ofte likestilt med andre problemområder i Nordvest-Russland, som fattigdom og sosial oppløsning. Sett sammen med flere av de andre situatene virker det som om miljøaspektet i atomtrusselen aktivt blir nedprioritert fra den politiske agenda. Dette er spesielt framtrødende i forhold til de tidligere periodene. Imidlertid er det ikke overraskende at denne utviklingen kommer. De indiske og pakistanske prøvesprengningene og angrepene på de amerikanske ambassadene i Afrika er med på å flytte fokus i debattene om atomspørsmål. Terrorangrepet mot USA i 2001 forsterker en allerede eksisterende trend når det gjelder debatten rundt atomspørsmål. I denne sammenheng er det ikke noen overraskelse at man for eksempel ser en dreining i Statsbudsjettproposisjonen for 2001-02, i forhold til de to foregående. Atomforurensing taper terreng i forhold til atomspredningsfaren. I forhold til atomspredningsproblematikken nevnes referanseobjekter som menneskeheten, sivilisasjonen, miljøet og nærområdene. Hva gjør imidlertid dette økende fokuset på globale forhold med den prioriteringen som nordområdene hittil har hatt i atomspørsmål?

Dette økende fokuset på de globale elementene i atomtrusselen fører til at det lokale og regionale fokuset på nordområdene mister noe breddefokus. Spesielt i forhold til Nordvest-Russland. Blant annet som følge av at det miljøpolitiske nedprioriteres. På samme tid får Nordvest-Russland økt oppmerksomhet. Dette fordi noen av de største forekomstene av kjernevåpen i verden finnes på Kolahalvøya, samtidig som tilgangen på radioaktivt og spaltbart materiale der er stort. Dette siste framhever også flere av situatene i denne perioden. Det påpekes at det er en fare for at dette materialet kan komme på avveie. Faren for at norske områder kan bli brukt som transittland eller bli utsatt for atom- eller atomlignende angrep i en verden der terrorisme anses som en stor trussel, kan være en årsak til denne økte oppmerksomheten.

5. Atomspørsmål i norsk politikk: En konklusjon

Gjennomgåelsen av det empiriske materialet har vist at det ikke eksisterer noen helhetlig nordområdediskurs eller en helhetlig atomdiskurs. Debatten om atomspørsmål i nord finner sted i ulike diskurser. De blir diskutert både for seg selv og som en del av andre diskurser, men ikke som en del av en helhetlig nordområdediskurs. Utredningen *Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene* (NOU 2003: 21) skriver følgende om dette: ”Utvalget har ikke funnet at det foreligger en egen, utalt norsk nordområdepolitikk (...)”. Dette understrekes ytterligere av St.meld.nr.30 (2004-05) *Muligheter og utfordringer i nord*:

Vi står også ovenfor utfordringer når det gjelder utforming av en helhetlig nordområdepolitikk. Under den kalde krigen var sikkerhetspolitikken rammen om norsk nordområdepolitikk. Det gjorde det lettere å føre en helhetlig norsk nordområdepolitikk, der enkeltsektorer ble innordnet i et større hele. Etter den kalde krigen har det skjedd en sektorisering av norsk nordområdepolitikk uten at det er tilstrekkelig samordning (ibid.: 7).

Det er først i de senere årene etter den kalde krigen at noen har begynt å etterlyse en helhetlig politikk i nord. Selv om området gjennom hele 1990-årene har vært viktig for Norge, så var det først på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet at området ble mer betydningsfullt.⁹³ Politikkområdene i nord har i den mellomliggende perioden blitt sektorisert. Det har åpenbart ført til at nordområdene har mistet et helhetsfokus, som man nå forsøker å reetablere ved Stortingsmeldingen om området.⁹⁴ Imidlertid gir ikke meldingen, eller innstillingen fra utenrikskomiteen om meldingen, et klart svar på hvordan dette skal gjøres. Bortsett fra at det er et ønske om at man må samordne politikken i nord. Problemstillingene og spørsmålene i nordområdene er mange og det er en rekke sammenfallende og kryssende interesser der. Problemet er om Norge mislykkes på et felt, så kan det forplante seg videre til et annet og påvirke landets forhandlingsposisjon i området. På samme tid er Norges

⁹³ Dette har primært å gjøre med de enorme utnyttede petroleumsressursene i området og til en viss grad det økte internasjonale fokuset på sikkerheten rundt spaltbart og radioaktivt materiale og atomvåpen.

⁹⁴ Denne oppstykkningen av nordområde- og atompolitikken, er imidlertid ikke noe som begrenser seg til disse to områdene. Norge har lenge slitt: ”(...) med den tradisjonelle sektoroppdelingen av utenrikspolitikken” (Lodgaard 2005: 36).

nasjonale interesser ikke lenger sammenfallende med synene til landets viktigste allierte i alle spørsmål i nord, slik som det var før 1990. Tvert imot. Av den grunn er utformingen av en helhetlig politikk i nord et svært ambisiøst prosjekt, med store gevinster ved seier og store fallgruver om man mislykkes. Dette er kanskje en av årsakene til at Norge har vegret seg mot å etablere en helhetlig politikk her. Samtidig som landet har forsøkt å unngå og sikkerhetisere temaer, hvor faren for å belaste forholdet til naboene og allierte har vært stor. Nettopp dette kan være med på å forklare hvorfor atomspørsmål har fått den oppmerksomheten og plasseringen i norske debatter som de har fått.

Analysen har vist at det finnes spor av sikkerhetisering i debatten rundt atomspørsmål. Det klareste eksempelet på dette finnes i perioden 1996-98. I denne perioden ble atomforurensing sett på som en av de største sikkerhetspolitiske utfordringene og ikke kun som en av de største miljømessige utfordringene. De delene av atomproblematikken som omhandler atomvåpen og spredning av atomteknologi og spaltbart materiale, har helt siden starten av den kalde krigen stått sentralt på den nasjonale og den internasjonale dagsorden. Sitatenes omfang viser at dette taper terreng i debattene som omhandler atomspørsmål på 1990-tallet, mens det rundt år 2000 blir viktigere. Spesielt etter 11. september 2001 får det økende betydning og det dominerer dagsordenen om atomspørsmål fullstendig mot slutten av analyseperioden. Imidlertid er det interessant hvordan atomforurensing alene i 1996, og ikke sammen med de andre elementene i atomsfæren, blir utpekt som en sikkerhetspolitisk utfordring. Godals tale kan dermed ses som et *toppunkt* i debatten om atomspørsmål. Dette kan blant annet ses i sammenheng med den nye oppfattelsen av hva sikkerhetsbegrepet dekker.⁹⁵ Flere av sitatene viser at en utvidet forståelse av sikkerhetsbegrepet ligger til grunn, når atomproblematikk diskuteres. Ved at dette nå

⁹⁵ Godals tale er ikke noe brudd med hva som har skjedd i den foregående perioden, men heller en kontinuitet. Atomforurensingsspørsmål ble for alvor satt på dagsorden i perioden 1990-96. Det som skjedde i den andre hovedperioden kan ses på som en videreføring av dette. Etter dette skjedde det derimot en dreining i debatten bort fra atomforurensing, til fordel for et økt fokus på atomspredningsspørsmål. Først her kan man snakke om et vendepunkt i debatten om atomspørsmål.

også tas inn i den praktiske delen av atompolitikken, markerer det en endring i synet på sikkerhet når det kommer til atomspørsmål i nord. Det klareste eksempelet på dette er en uttalelse som kom i 1998: ”*Erkjennelsen av at vi må utvide sikkerhetsbegrepet er for lengst blitt en bunnplanke i norsk nærområdepolitikk*” (S.tid. (1997-98): 3353).

Godals uttalelser i perioden 1996-98 er det klareste eksempelet i materialet på forsøk på sikkerhetisering. Oppfyller imidlertid dette eksempelet de strenge kravene Københavnerskolen setter?

5.1 Forsøk på sikkerhetisering med referanse til atomspørsmål

Materialet viser eksempler på sikkerhetiserende trekk, som Københavnerskolen påpeker er det første steget på veien til fullstendig sikkerhetisering. Sitatene viser også at det er stor enighet når det gjelder å akseptere den trusselforståelsen som ligger til grunn, nemlig at det foreligger én atomtrussel. Imidlertid finnes det ingen henvisninger i materialet til nødvendighet av å ”(...) *break the normal political rules of the game*” (Buzan et al. 1998: 24). Heller ikke å iverksette ekstraordinære tiltak, som forfatterne setter som et krav for at noe skal være fullstendig sikkerhetisert, finnes det eksempler på. Dette er i og for seg ikke overraskende. I demokratier, tilsvarende Norge, vil man sjelden finne eksempler på igangsetting av handlinger som ligger utenfor de alminnelige prosedyrer som ligger til grunn for institusjoner. Kriteriene Københavnerskolen setter som vilkår, er svært strenge. De er der for å imøtekomme kritikken fra støttespillerne av et tradisjonelt sikkerhetsbegrep, som er av den oppfatning at en utvidelse av begrepet vil føre til at *alt* kan gjøres til sikkerhetsspørsmål. Dermed mister begrepet sin verdi, både analytisk og politisk. Imidlertid løper man risikoen for at ingen spørsmål, utenom de tradisjonelle som berører militære og høypolitiske spørsmål, kan oppnå fullstendig sikkerhetisering når dette kravet anvendes strengt. Av materialet framgår det ingen eksempler på ekstraordinære tiltak i streng forstand. Sitatene viser imidlertid at Storting og regjering bruker de grep som er mulig, innenfor de gitte institusjonelle rammene.

Blant annet med korte høringsfrister, straksbevilgninger, saksspesifikke redegjørelser, Stortingsmeldinger og handlingsplaner. Dette er så langt som den lovgivende og utøvende makt kan gå, uten å sette til side demokratiske spilleregler.

I forhold til det klareste eksempelet på et sikkerhetiserende trekk i materialet, Godals tale og den påfølgende debatten, fremmes det ingen ekstraordinære tiltak. Det vil si at man ikke bryter seg fri fra den *normale prosedyren* i streng forstand. Imidlertid er det en vektlegging av *strakstiltak* og *naudforsvar* i debatten. Dette at man i nødforsvar forsøker å møte en trussel, er sterke ord å bruke i en utenrikspolitisk debatt. Man kan også stille spørsmålet om hva som egentlig ligger i begrepet *å bryte seg fri fra alminnelige prosedyrer*. Er ikke nettopp dette tilfellet når man iverksetter nødforsvars- og strakstiltak? Det kan virke som om Københavnerskolens strenge vektlegging av dette kravet kan være med på å hindre at temaer blir analysert som sikkerhetisert, blant annet på grunn av demokratiske spilleregler. De fleste slike temaer ender derfor opp som politisert. Dette betyr igjen at det å skille sikkerhetisering og politisering fra hverandre i en empirisk analyse av talehandlinger, har blitt vanskeligere enn først tenkt.

I materialet er det også avdekket ulike trusler mot ulike referanseobjekter, som for eksempel befolkningen, territorium, liv, helse, miljø og næringsinteresser. Når disse imidlertid defineres og diskuteres i miljømessige termer, blir det ofte til at man kommer med forslag om, eller forsøk på å møte utfordringene med tekniske løsninger. Settes derimot noe som en sikkerhets- og utenrikspolitisk utfordring i nasjonal forstand, må ofte andre virkemidler anvendes. Derfor vil man ikke uten videre heve ethvert spørsmål opp på det høyeste nivået. Dette av frykt for at det skal utvannes og miste sin betydning. Når da et miljøspørsmål, som atomforurensing, settes som en av de viktigste utenriks- og sikkerhetspolitiske oppgaver og utfordringer, er det en viktig indikator på at dette er et sentralt tema. Dette at kravene til Københavnerskolen ikke oppfylles, kan imidlertid gi et litt misvisende bilde av virkeligheten. Ved at atomforurensing de facto drøftes og settes inn i en sikkerhets- og utenrikspolitisk sammenheng, som et av de viktigste spørsmålene for Norge, kan

det vanskelig sies at det tilhører kategorien *low politics*. Godal sier blant annet om temaet at det: "(...) direkte berører vår sikkerhet (S.tid. (1996-97): 353).

Disse innsigelsene overfor fører til visse utfordringer i forhold til å bruke Københavnerskolens teoretiske rammeverk i framtiden. En av innvendingene er vektleggingen av *ekstraordinære tiltak*. Begrepet gir lett en assosiasjon til militære virkemidler. Siden forsøkene på sikkerhetisering i oppgaven ofte har trusler av sivil betydning, og ikke direkte militære trusler, virker det i utgangspunktet lite sannsynlig at noen vil forsøke å møte problemene med militære løsninger. Dette er det heller ingen tradisjon for i Norge. Et referanseobjekt kan presenteres som eksistensielt truet, men det betyr ikke nødvendigvis at man flytter det bort fra: "(...) *the normal bounds of political procedure*" (ibid.: 24).

En lignende innvending er at Københavnerskolens strenge formkrav på mange måter er farget av den kalde krigens logikk. Det er imidlertid i dag ingen territoriell og objektiv trussel mot Norge. Trusselbildet er nå langt mer uforutsigbart og omfattende. Ved å sette så strenge skranker for å unngå kritikken fra tradisjonalistene, blir kravene så strenge for at noe skal kunne tolkes som fullstendig sikkerhetisert at det teoretiske rammeverket faktisk står overfor det paradokset at det risikerer ikke å forklare noe som helst. Hvordan kan man så unngå et slikt dilemma?

Københavnerskolen gir selv en viss pekepinn i forhold til hvor strengt de mener at kravene for at noe skal være vellykket sikkerhetisert, skal håndheves. I en egen casestudie om EU, som tar for seg et utvalg av EU-dokumenter i 1994-95-perioden, avdekker de flere forsøk på sikkerhetisering og flere eksempler på vellykket sikkerhetisering (ibid.: 179-189). Jeg finner det likevel vanskelig å avdekke gode argumenter i deres undersøkelse som taler for at ekstraordinære tiltak er vedtatt, argumentert godt nok for eller satt ut i livet for å ivareta og sikre et referanseobjekts overlevelse i denne korte perioden. Dermed kan det tolkes som om forfatterne selv ikke er så opptatt av å følge de strenge formkravene de selv setter til sikkerhet og for at noe skal kunne anses som fullstendig sikkerhetisert. For besvarelsen del kan dette

bety at det blir en skjønnsmessig avveining i forhold til hvor mye man velger å legge i håndhevelsen av Københavnerskolens krav. Imidlertid vil det etter min oppfatning ikke være riktig å ta lett på kravene, kun fordi Københavnerskolen gjør det selv. Kravene er nettopp der fordi de skal sette strenge skranker for hva som kan anses som sikkerhet, og for at ikke begrepet i siste instans skal bli utvannet.

Det at Københavnerskolen selv tar lett på kravene gjør det nærliggende å anta at selve sikkerhetiseringsteorien kanskje burde revideres. Teorien burde tilpasses den situasjonen verden befinner seg i. Imidlertid er det ikke veien å gå og fortsatt opprettholde strenge formkrav, mens man samtidig tilsidesetter disse når det måtte passe. Det er med på å undergrave det teoretiske rammeverket. Kravene til fullstendig sikkerhetisering i teorien, burde justeres på en slik måte at de klarer å fange opp de utfordringene som oppstår. På samme tid må kravene være såpass strenge at de klarer å stå imot hovedinnvendingene fra tradisjonalistene. Med andre ord må en modifisert sikkerhetiseringsteori avgrense seg fra å gjøre alt til sikkerhetsanliggender, men også kunne produsere interessante svar. Det kan ikke være opp til den enkelte forsker hvordan han skal håndheve teoretiske formkrav. Dette fører blant annet til problemer med etterprøvbareheten og funnenes verdi.

Et annet viktig element i forhold til sikkerhetiseringsteorien er hvordan tenkning rundt sikkerhet er forskjellig, avhengig av hvilke analysenivå man velger å legge seg på. Det å studere et enkelt land og det å studere en internasjonal organisasjon, er ulikt. De har ofte ulike måter å forholde seg til sikkerhet på. I utgangspunktet er det ambisiøst å lansere et teoretisk rammeverk, der man har en felles standard for å avdekke sikkerhetisering på alle mulige analysenivåer. Av den grunn kunne det ha vært fruktbart om teorien hadde hatt ulike krav i forhold til hvilket analysenivå man studerte. Innenfor analysenivåene er det også store ulikheter. For eksempel omtales sikkerhetsutfordringer primært i militære termer, når det er høypolitiske og militære

spørsmål som diskuteres. Demokratiske nasjonalstater vil imidlertid i liten grad anvende en slik argumentasjon innenfor rammen av et utvidet sikkerhetsbegrep.⁹⁶

Det er også viktig å erkjenne at alle typer teorier og metoder har en begrensning i forhold til hva de kan forklare. Rammeverket til Københavnerskolen er forholdsvis nytt i internasjonal sammenheng. De fleste metoder og teorier trenger en viss tid på seg for å bli testet grundig.⁹⁷ Ofte blir de også revidert av ulike årsaker. For eksempel om de ikke klarer å oppfylle sin intensjon. En slik revidering er kanskje også sikkerhetiseringsteorien moden for. I dag favner den for vidt. Kravene den stiller i forhold til fullstendig sikkerhetisering er for strenge til å kunne gi fullgode svar i mange tilfeller. En av hovedhensiktene med teorien er jo nettopp å avdekke vellykket sikkerhetisering. Når dette er ytterst vanskelig er noe av hensikten med å bruke teorien på sviktende grunn. En mulig løsning vil være å akseptere at demokratiske stater har en spesifikk måte å håndtere kriser og utfordringer på, som ikke nødvendigvis berører bruk av militærmakt. Med andre ord tyr demokratiske land sjeldnere til militærpolitisk argumentasjon, enn ikke-demokratiske stater, bortsett fra i unntakstilfellene. Det er imidlertid å strekke seg svært langt når et land som Norge bruker ord som *strakstiltak* og *nødforsvar* om en type utfordringer. Neste skritt på veien ville være å erklære unntakstilstand. Noe som ytterst sjelden skjer i for eksempel Vest-Europa.⁹⁸ Da vil man imidlertid i mange tilfeller kunne oppfylle de strenge kravene fra Københavnerskolen for vellykket sikkerhetisering. Av overfornevnte grunner er det derfor viktig at en revidering av teorien justerer kravet til ekstraordinære tiltak. Ellers vil det å skille sikkerhetisering og politisering fra hverandre bli svært vanskelig i mange tilfeller. Teorien vil da mest ha relevans for å forklare sikkerhetiseringsprosesser i udemokratiske stater. Dette fordi disse lettest tyr til militære virkemidler og militærpolitisk argumentasjon. Imidlertid vil det være

⁹⁶ Imidlertid vil ofte dette være tilfellet i de mindre demokratiske statene i verden, hvor de institusjonelle skrankene er svakere eller fraværende.

⁹⁷ Rammeverket er fra 1998, men bygger videre på tidligere arbeider av Wæver (1995) og Buzan (1991).

⁹⁸ Når dette først skjer, så er det som oftest med referanse til håndtering av naturkatastrofer.

vanskelig å forklare et tilnærmet likt eksempel i et demokratisk land. Selv om begge statene gjør et saksområde til sikkerhetspolitikk. Av den grunn burde kravet til ekstraordinære tiltak endres på en slik måte at den klarer å fange opp sikkerhetiseringsprosesser i demokratiske stater på en mer effektiv måte. Hvis ikke en slik justering foretas, så vil teoriens interesseområde svekkes. Det vil med andre ord være lite fruktbart å bruke denne teorien i framtidige analyser, der demokratiske stater har hovedfokus.

5.2 Atomspreidningsproblematikken

Av materialet framgår det at atomvåpen, atomkompetanse, radioaktivt og spaltbart materiale og spredningen av disse, anses som en av hovedutfordringene i den første og siste hovedperioden. Spesielt blir dette framtrædende etter 1998. Det er liten tvil om at atomspreidningsspørsmål ses på som en sentral sikkerhets- og utenrikspolitisk oppgave. Spørsmålet som imidlertid reiser seg, er om disse atomspørsmålene blir forsøkt politisert eller sikkerhetisert eller om de allerede *er* på den sikkerhets- og utenrikspolitiske dagsorden. Atomvåpen og spreidningsproblematikken har helt siden atomalderens gjennombrudd i 1945 vært et av de viktigste temaene både i NATO og FN. Imidlertid ble disse utfordret av nye atomspørsmål etter jernteppets fall, for eksempel atomforurensing. Det er likevel å gå for langt å hevde at disse *gamle* atomspørsmålene ble av sikkerhetisert, når de *nye* ble satt på dagsorden. Av den grunn er det viktig å se på dette som to ulike prosesser som konkurrerer om rampelyset samtidig. Spreidningsproblematikk på den ene side og atomforurensing på den andre. Atomforurensing kan tolkes som politisert og forsøkt sikkerhetisert, for deretter å bli avpolitisert. På samme tid som atomforurensing setter dagsorden, så mister spreidningsproblematikken noe fokus. Det er imidlertid ikke grunnlag i materialet for å hevde at spreidningsproblematikken har blitt forsøkt av sikkerhetisert. Fokuset på atomforurensingsspørsmål falt blant annet sammen med en ny trend på begynnelsen av 1990-tallet, hvor miljøvernpolitikk generelt var høyt oppe på den offentlige dagsorden. Dette hovedsaklig på grunn av de politiske, økonomiske og sosiale forholdene som kommunismens fall avdekket og til en viss grad hadde skapt.

I forhold til om et politikkområde blir politisert, sikkerhetisert, forsøkt avsikkerhetisert eller avpolitisert, så vil det være en forskjell i intensiteten i debattene. For eksempel er det å politisere et tema å sette dagsorden. Dette påkrever stor intensitet rundt temaet. Samtidig som denne intensiteten må opprettholdes over tid. Dette finner sted i materialet fram til 1998 for atomforurensing, for deretter å forsvinne nesten totalt. Det vil si å bli avpolitisert. Politikkområder som allerede er sikkerhetisert trenger ikke den samme debatten og intensiteten rundt seg som politiserte politikkområder trenger. Et sikkerhetisert politikkområde trenger kun å vedlikeholde sin posisjon, noe som materialet viser er tilfellet. Perioden fra 1996-98 nevner imidlertid ikke spredningsproblematikken med ett ord, men det bør ikke bety at den har blitt nedprioritert eller avsikkerhetisert. Kun at andre atomsaker har fått et større fokus akkurat i denne perioden.⁹⁹ Spørsmålet som da reiser seg i forhold til spredningsproblematikken, blir hvordan den økte intensiteten rundt temaet etter 1998 kan forklares, siden området allerede er sikkerhetisert. Dette økte fokuset kan begrunnes med at nye og gamle atomspørsmål med tilknytning til spredningsproblematikken dukker opp. Blant annet Indias og Pakistans framturen som nye atomvåpenstater, det økte fokuset på terrorisme både nasjonalt og internasjonalt etter terrorangrepet på amerikanske ambassader og New York og Nord-Koreas fratredelse fra Ikke-spredningsavtalen. Med andre ord settes et allerede sentralt sikkerhets- og utenrikspolitisk tema på dagsorden, på grunn av internasjonale hendelser som direkte berører det.

5.3 Atomspørsmålenes ulike ansikter

Atomproblematikken i nord er ikke avgrenset til én debatt, men finner sted i ulike debatter og diskurser. Atomspørsmål diskuteres for seg i spørretimer og redegjørelser, det innleires i debatter om medlemskap i EU og i miljø-, utenriks- og

⁹⁹ Dette underbygges av at det ikke finnes noen eksempler i materialet på å ta ned atomspredningsproblematikken fra den sikkerhetspolitiske dagsorden og gjøre den om til *normal* politikk.

energidebatter.¹⁰⁰ De klareste eksemplene på at atomspørsmål blir innleiret i andre debatter, finnes i forhold til energispørsmål. En nedleggelse av atomkraftverk i Nordvest-Russland dreier seg både om miljø- og energipolitikk. Når atomkraftverkene står sentralt i debattene om atomspørsmål, er aldri energiargumentene langt unna. Det kan være illustrerende å framheve en uttalelse utenriksminister Holst (Ap) kom med under en debatt om atomkraftverket på Kola, som peker på at debatten griper: ”(...) *fatt i hovedproblemet, nemlig energispørsmål*” (S.tid. (1992-93): 3878). Det at atomproblematikken innleires i energidebatten, er interessant i forhold til forsøk på sikkerhetisering av atomspørsmål. Dette fordi Norge aktivt har gått inn for ikke å sikkerhetisere eller politisere viktige energispørsmål, som omhandler olje og gass (Løkken 2003: 54). Dermed er det grunn til å anta at så lenge man setter atomtrusler i sammenheng med viktige energispørsmål, som direkte eller indirekte omhandler olje og gass, vil det ikke bli foretatt noen forsøk på fullstendig sikkerhetisering av temaet. Denne antagelsen kan underbygges av det som hendte i perioden 1996-98, hvor atomforurensing ble satt som en sikkerhetspolitisk utfordring. Her ble ikke energipolitiske spørsmål eksplisitt involvert, noe Godal understreket i sin tale om atomhandlingsplanen. Den: ”(...) *berører bl.a utenriks- og sikkerhetspolitiske interesser, miljøvern og næringsvirksomhet*” (S.tid. (1996-97): 353). Energispørsmål nevnes ikke direkte.

Representasjoner kan oversettes med virkelighetsforståelser. En representasjon er dermed en virkelighetsbeskrivelse innenfor en diskurs. De ulike oppfatningene av om det finnes en atomtrussel eller ikke, er med andre ord uttrykk for forskjellige representasjoner. Det er en bred enighet i materialet om at det foreligger en atomtrussel, men det eksisterer ingen alternative representasjoner. Imidlertid viser situatene et mangfold når det gjelder hva som hevdes å være ulike utfordringer

¹⁰⁰ Denne innleiringen i andre diskurser er ikke overraskende når man setter det i sammenheng med den sektoriseringen som har skjedd i nordområdepolitikken etter den kalde krigen. Når det ikke lenger er noen overordnet ramme til å styre ulike politikkområder, vil det ofte være at beslektete temaer linkes sammen.

innenfor atomtrusselen.¹⁰¹ Slik var det ikke under den kalde krigen. Da var det i stor grad en konsensus om hva som lå i dette begrepet, nemlig faren for bruk og spredning av atomvåpen. Dette var hovedelementet i atomtrusselen. Imidlertid ble det en uenighet om dette på begynnelsen av 1990-tallet. Flere representanter forsøkte å gi innholdet i denne representasjonen en ny substans ved å utvide atomtrusselen til å dekke atomkraftverk, lagring av atomavfall, dumpet avfall, brukte reaktorer med mer. Utover på 1990-tallet ble det imidlertid en større forståelse for at atomtrusselen var kompleks og dekket mer enn kun atomvåpen og atomspredningsproblematikk. På samme tid var det ingen tverrpolitisk enighet om hva som var den største atomtrusselen.¹⁰² Det er imidlertid interessant at svært få sitater forsøker å utfordre hovedrepresentasjonen. Det eneste som er funnet i materialet er fra 1992, der FrP forsøker å avdramatisere forholdene rundt atomtrusselen. På samme tid erkjenner likevel partiet at det eksisterer en atomtrussel (S.tid. (1991-92): 2911).¹⁰³

Materialet viser at det i enkelte perioder blir pekt på tre-fire primærutfordringer knyttet til atomtrusselen samtidig. På 2000-tallet ser vi imidlertid en tilbakevending til å se på atomtrusselen som en militær trussel. Dette skjer ved at spredningsproblematikken, som blant annet inkluderer spredning av atomvåpen, atomteknologi, spaltbart materiale og anvendelsen av dette, vinner en sentral plass i debatten på bekostning av miljø- og energidimensjonen.¹⁰⁴

Atomspredningsproblematikken blir altså stående igjen som det dominerende

¹⁰¹ Det som besvarelsen har valgt å kalle ulike *standpunkter*.

¹⁰² Det som det var enighet om var at atomspørsmål i nordområdene var viktig, og det måtte iverksettes tiltak for å løse de faktiske og potensielle problemene i forhold til dem. Dette var det tverrpolitisk enighet om i alle tre hovedperioder.

¹⁰³ Det at det ikke finnes noen direkte alternativ representasjon er interessant. Dette fordi det ofte eksisterer flere representasjoner samtidig, når man ser på andre deler av norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. For eksempel i debattene rundt NATO- og EU-medlemskap. I NATO-saken er det en posisjon som er for fortsatt medlemskap og den som vil at Norge skal melde seg ut. I EU-saken er det en posisjon som vil melde Norge inn og en som vil holde landet utenfor. På den ene siden skiller debatten rundt atomspørsmål og atomtrusselen seg fra disse politikkområdene. Imidlertid kan dette at Norge ikke har hatt noen helhetlig nordområdediskurs/nordområdepolitikk eller atomdiskurs/atompolitikk, ha ført til at det ikke har blitt noen sterke motsetninger. På den andre side har det norske politiske system blitt framhevet som et preget av stabilitet og konsensus, med små ideologiske forskjeller og høy legitimitet (Heidar & Berntsen 1998: 48). Dersom man ser bort fra debattene om EU og NATO, så skiller ikke debattene om atomspørsmål seg fra dette.

¹⁰⁴ Samtidig som Norge anses som truet.

standpunktet i hovedrepresentasjonen i debattene om atomspørsmål. Slik det også var under den kalde krigen. Dette har spesielt sammenheng med det økte fokus på atomvåpen etter Indias og Pakistans prøvesprengninger i 1998, terrorangrepene mot to amerikanske ambassader i Afrika samme år og ikke minst den opptrappingen av krigen mot terror og spredning av masseødeleggelsesvåpen som 11. septemberangrepene mot USA i 2001 gav ekstra energi til. Dette framgår også av St.prp.nr.1 (2003-04): ”Etter terroranslagene 11.09.01 har utfordringene på atomsikkerhetsområdet fått økt oppmerksomhet”. Denne fokuseringen førte til at bredden i forhold til atomdebatten i nord endret omfang og intensitet.

I de debattene som tar opp i seg den *nye* trusselforståelsen, knyttes referanseobjektene opp mot nasjonale sikkerhetsinteresser som har hovedprioritet i NATO, EU og FN. Dette er i og for seg ikke overraskende, siden atomvåpen og spredningsproblematikken er et av kjerneelementene i krigen mot terror. Det står høyt på dagsorden i de tre foraene. I den tiden atomspørsmålene hadde en lokal og regional betydning i nordområdene, var det lettere å forankre dem. Når de nå i tillegg har fått en mer global betydning, der nordområdene kun er en komponent, er de vanskeligere å lokalisere til et spesifikt område. Ettersom det lokale og regionale elementet svekkes i debattene om nordområdene, får også temaet mindre *taletid* på Stortinget. Slik som materialet viser, var det langt flere debatter og innlegg om atomspørsmål i nord på 1990-tallet, enn det har vært på samme tid hittil på 2000-tallet. Dette har som nevnt sannsynligvis noe å gjøre med den *nye* oppfattelsen av hva som ligger i atomtrusselbegrepet og den store graden av politisk konsensus rundt dette.

Dreiningen over i den sikkerhets- og utenrikspolitiske sfæren gjenspeiler seg også i hvilke representanter som uttaler seg om atomspørsmål. Tidligere har det vært svært mange ulike representanter som har uttalt seg om atomspørsmål, mens det nå er flere av *tungvektene* i sikkerhets- og utenrikspolitikken som inntar og dominerer scenen. Blant dem forsvarskomiteens leder Marit Nybakk (Ap), utenrikskomiteens leder Torbjørn Jagland (Ap), SVs partileder Kristin Halvorsen og SPs Johan J. Jacobsen,

for å nevne noen.¹⁰⁵ Dette kan som nevnt ha sammenheng med at når atomspørsmål involverer sentrale politikkområder, som sikkerhets- og utenrikspolitikk, vil også partienes talsmenn på disse områdene involveres.

Debatttypene som atomspørsmål diskuteres i endrer seg også. Mens det i første hovedperiode var en overvekt av spørretimer, miljøvernpolitiske redegjørelser og miljøverndebatter, er det i den tredje hovedperioden en overgang til andre fora, med vekt på utenrikspolitiske redegjørelser, utenriksdebatter og interpellasjoner. Med andre ord, når atomspørsmål endrer fokus fra atomforurensing til atomspredning, konsentreres også debattene i foraer som har større tyngde. For eksempel brukes ikke lenger spørretimen i samme grad som tidligere som et debattforum for atomspørsmål. Så lenge det ikke var en enhetlig oppfatning av hva som skulle være det viktigste elementet i den dominerende representasjonen i forhold til atomtrusselen, ble debatten deretter. Etter som det ble en større forståelse om hva som var hovedutfordringen, gav dette seg utslag i debattmangfoldet. Etter år 2000 er talehandlingene klare på at det er spredningsproblematikken som er det essensielle elementet i atomtrusselen. Selv om den mistet sitt sentrale ståsted i debatten tidlig på 1990-tallet, blir den i to av hovedperiodene pekt på som enten den viktigste utfordringen eller en av de viktigste oppgavene for Norge. Av den grunn er det mer nærliggende å anta at spredningsproblematikken hele tiden har vært sentral i sikkerhets- og utenrikspolitikken, enn å hevde at denne atomtrusselen har blitt avsikkerhetisert for deretter å bli resikkerhetisert.¹⁰⁶ Dette er det imidlertid mer nærliggende å tro om miljødimensjonen i debatten. Den ble politisert tidlig på 1990-tallet og ble forsøkt sikkerhetisert, blant annet i perioden 1996-98. Deretter ser det ut som om den har blitt avpolitisert etter nedprioriteringen i den tredje hovedperioden. Denne nedprioriteringen forsterkes også ytterligere dersom man tar i betraktning den

¹⁰⁵ Det skal imidlertid understrekes at tungvektene i sikkerhets- og utenrikspolitikken også i de to første hovedperiodene deltok i debattene, som for eksempel Jan P. Syse (H) og Kaci K. Five (H). Det er likevel en mye klarere tendens for dette i den tredje hovedperioden.

¹⁰⁶ Resikkerhetisert vil si å bli tatt ned av den sikkerhetspolitiske dagsorden og gjort om til *normal* politikk, for deretter å bli satt opp igjen på den sikkerhetspolitiske dagsorden.

tredje revideringen av atomhandlingsplanen som ble framlagt i 2005.¹⁰⁷ Her nevnes ikke atomforurensing lenger som en sentral sikkerhetspolitisk oppgave, slik som den var i 1997. Derimot er det trenden som er beskrevet i den tredje hovedperioden som understrekes:

En revidert handlingsplan ble utarbeidet i 1997. Siden den gang har rammebetingelsene for atomsikkerhetssamarbeidet endret seg betydelig. Etter terrorangrepene mot USA 11. september 2001 har det internasjonale samfunn satt økt fokus på faren for at radioaktivt og spaltbart materiale kan komme på avveie og bli brukt i terroraksjoner (Atomhandlingsplanen 2005).

Den eksplisitte koblingen mellom atomforurensing og sikkerhetspolitikk er nå borte i atomhandlingsplanen.

5.4 Det utvidede sikkerhetsbegrepet i debattene om atomspørsmål

Det framkommer av materialet at forståelsen av hva som legges i sikkerhetsbegrepet har endret seg. Fra begynnelsen av 1990-tallet var man fortsatt preget av den kalde krigens mentalitet. På samme tid viser sitatene at flere så nødvendigheten av å utvide sikkerhetsbegrepet. Imidlertid er det først i den andre hovedperioden at det faktisk avdekkes at det utvidede sikkerhetsbegrepet direkte kan sies å ha betydning for norsk politikk (S.tid. (1997-98): 3360). I denne perioden framlegges også den reviderte atomhandlingsplanen, som eksplisitt setter atomforurensing som en sikkerhetspolitisk utfordring. Det økte fokuset på atomspredningsspørsmål fører imidlertid til at atomforurensing flyttes ned fra dagsorden. Dette fører likevel ikke til at miljøaspekter helt mister fokus. Tradisjonelt har det vært Norge, verden og vår livsstil, som har blitt brukt som referanseobjekter når atomspredningsspørsmål blir framstilt som en trussel. Dette framgår for eksempel av sitatene under den første hovedperioden.¹⁰⁸ Imidlertid endrer dette seg i den tredje hovedperioden. Her inkluderes også miljø som et

¹⁰⁷ Denne framlegges etter den tidsperioden som oppgaven fokuserer på, men tas likevel med for å understreke viktige langsiktige tendenser i materialet.

¹⁰⁸ I den første hovedperioden var det også slik at helse, miljø og næringsinteresser primært ble brukt i forhold til atomforurensingsspørsmål.

referanseobjekt, når trusselen fra atomspredningsspørsmål debatteres (ibid. (1999-00): 384; ibid. (2002-03): 2775). Ut i fra dette kan det se ut som om det utvidede sikkerhetsbegrepet helt har blitt integrert i den norske debatten om atomspørsmål, og i den sikkerhets- og utenrikspolitiske debatten.

5.5 Avsluttende bemerkninger

Intensjonen med denne besvarelsen har vært å sette fokus på norsk politikk vedrørende atomspørsmål i nord, og om det utvidede sikkerhetsbegrepet har blitt brukt aktivt i sammenheng med dette. Mer spesifikt om atomspørsmål i Nordvest-Russland har blitt gjort til sikkerhetspolitikk etter den kalde krigen. Denne perioden ble valgt på grunn av det markerte skillet med den tidligere tenkningen og oppfattelsen av spørsmål knyttet til atomproblematikk. Mens det før 1990 var slik at utfordringer knyttet til atomsfæren i all hovedsak dreide seg om bruk og spredning av atomvåpen, endret dette seg ved jernteppet fall. Da kom *nye* atomutfordringer for en dag og fokus ble også rettet mot de *mykere* delene av atomproblematikken. For eksempel hvilke konsekvenser disse hadde for helse, miljø og næringsinteresser. Før 1990 var disse utfordringene av underordnet betydning når man diskuterte atomtrusselen. Dette fordi det var de sikkerhets- og utenrikspolitiske utfordringene i forhold til atomtrusselen som hadde fokus. Den norske debatten rundt trusselen knyttet til atomproblematikken har siden 1990 vekslet mellom atomvåpen, atomspredningsproblematikk og atomforurensing. Dette har inkludert en rekke politikkområder. Først i perioden 1998-2004 ser man en klar tilbakevending til å diskutere og tenke på atomutfordringer i sikkerhets- og utenrikspolitiske termer, slik man gjorde det under den kalde krigen. Spredningsproblematikken ble for alvor satt på dagsorden igjen, på grunn av en rekke internasjonale hendelser.

Imidlertid finner ikke besvarelsen noen klare eksempler på vellykket sikkerhetisering, selv om det finnes forsøk. En av grunnene til dette er at Københavnerskolen setter svært strenge formkrav til at noe skal kunne karakteriseres som fullstendig sikkerhetisert. Utenriksminister Godals (Ap) redegjørelse om atomspørsmål i 1997,

kan tolkes som et eksempel på et sikkerhetiserende trekk. Dette oppfyller imidlertid ikke alle kravene for at noe skal kunne anses for å være tilstrekkelig sikkerhetisert, selv om det diskuteres i sikkerhetspolitiske termer. Mange atomspørsmål kan imidlertid karakteriseres som politiserte, spesielt atomforurensing, fordi dette har blitt holdt oppe på den politiske dagsorden over tid. For eksempel i debatter, taler og regjerings- og Stortingsdokumenter. Norske politikere har også etter 1990 erkjent at det utvidede sikkerhetsbegrepet *er* et essensielt element når atomspørsmål diskuteres. Det anvendes aktivt i de ulike debattene. På samme tid har de ulike foraene, som atomspørsmål har blitt diskutert i, endret seg i denne perioden. En konsekvens av utviklingen mot å oppfatte atomtrusselen mer som en sentral sikkerhets- og utenrikspolitisk oppgave, er at flere av tungvektene i norsk politikk involveres.

Selv om oppgavens problemstilling ikke finner det bevist at atompolitikk har blitt flyttet opp til et sikkerhetspolitisk nivå, ved hjelp av Københavnerskolens sikkerhetiseringsteori, er det ikke dermed sagt at atomspørsmål ikke diskuteres i sikkerhetspolitiske termer. Atomspreddingsproblemer som allerede under den kalde krigen var et sentralt sikkerhets- og utenrikspolitisk spørsmål, har stått på dagsorden i store deler av perioden etter 1990. Imidlertid med ulik intensitetsgrad.

Atomforurensingsproblemer har *oppstått* som en sentral utfordring, etter å ha vært nesten fraværende i diskusjonene før 1990. Den økte interessen for nordområdene de senere årene kan kanskje være med på å gi en helhetlig politikk for området på lang sikt. Da er også sjansen større for at Norge får en helhetlig atompolitikk, som kan spille en selvstendig rolle. På samme tid må atomspørsmål også relateres til de andre viktige utfordringene som finnes i nord, som for eksempel delelinjespørsmålet i Barentshavet, Svalbards status, petroleumsressursene, fiskeriressursene og den framtidige fordelingen av kontinentalsokkelen og havområdet i Polhavet. For som Sverre Lodgaard (2005: 37), direktør ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt, uttrykker det vedrørende atomspørsmål og nordområdene:

Norge har for lengst etablert seg som en viktig aktør i atomsikkerhetsarbeidet (...) Men vi har ikke greid å sette denne virksomheten i sammenheng med andre norske interesser. Vi trenger drahjelp for å utvikle sektorovergripende politikk der oppe.

6. Litteraturliste

6.1 Artikler, tidsskrifter og bøker

Adler, Emanuel (1997): "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics", *European Journal of International Relations*, 3 (3): s. 319-363.

Baldwin, David A. (1995): "Security Studies and the End of the cold War", *World Politics*. 48 s. 117-141. Princeton University Press

Berggrav, Jørgen (2004): *Forsvarsperspektiver i nord*, Det sikkerhetspolitiske bibliotek nr. 4, Den norske Atlanterhavskomiteé.

Brown, Neville (1989): "Climate, Ecology and International Security", *Survival*, 31:6, s. 519-532.

Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear*, 2. utgave. Harvester Wheatsheaf, New York.

Buzan, Barry, Wæver, Ole & Wilde, Jaap de (1998): *Security – A New Framework For Analysis*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Checkel, Jeffrey T. (1998): "The Constructivist Turn in International Relations Theory", *World Politics*, 50:2, s. 324-348.

Crawford, Neta C. (1991): "Once and Future Security Studies", *Security Studies*, 1:2, s. 283-316.

Gude, Benedicte (1997): *Soldat eller diplomat? En studie av endring og stabilitet i norsk sikkerhetspolitikk overfor Russland på begynnelsen av 1990-tallet*, FFI/RAPPORT-97/01807.

Haftendorn, Helga (1991): "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", *International Security Quarterly*, 35:1, s. 3-17.

Heidar, Knut & Berntsen, Einar (1998): *Vesteuropeisk politikk: Partier, regjeringsmakt, styreform*, 3. utgave. Universitetsforlaget, Oslo.

Hellevik, Ottar (1999): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, 6. utgave Universitetsforlaget, Oslo.

Hoffman, Stanley (1965): "The European Process at Atlantic Crosspurposes", *Journal of Common Market Studies*, 2:2, s. 85-101.

Holst, Johan J. (1967): *Norsk sikkerhetspolitikk*, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Oslo.

McSweeney, Bill (1996): "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", *Review of International Studies*, 22:1, s. 81-93.

Matthews, Jessica T. (1989): "Redefining Security", *Foreign Affairs*. 68:2, s. 162-177.

- Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, New York.
- Mærli, Morten M (1999): *Atomterrorisme*, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Oslo.
- Neumann, Iver B. (1997): "Norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk", Torbjørn L. Knutsen, Gunnar Sørbo & Svein Gjerdaaker (red.): *Norges Utenrikspolitikk*. 2. utgave. s. 94-123. Cappelen, Oslo.
- Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*, Fagbokforlaget, Bergen.
- Nye, Joseph. Jr., & Lynn-Jones, Sean M. (1988): "International Security Studies", *International Security*. 12:4, s. 5-27.
- Tammes, Rolf (1997): *Oljealder: 1965-1995*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Tickner, J., A. (1992): *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. Columbia University Press, New York.
- Walt, Stephen M. (1991): "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*. 35 (2) s. 211-239.
- Wæver, O., Buzan, B., Kelstrup, M., & Lemaitre, P. (1993): *Identity, Migration and the New Security Order in Europe*. London: Pinter.
- Wæver, Ole (1995): "Securitization and Desecuritization", *Lipschutz On Security*, s. 46-86. Columbia University Press, New York.
- Wæver, O., & Hansen, L. (2002): *European Integration and National Identity – The challenge of the Nordic states*. London: Routledge.
- Østerud, Ø., Goldmann, K. & Pedersen, M.N. (1997): *Statsvitenskapelig leksikon*. Universitetsforlaget, Oslo.

6.2 Internettreferanser

- Atomhandlingsplanen* (1995), (20.10.2005) [online]. -URL:
<http://www.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/ud/1995/publ/032005-993619/dok-bn.html>
- Atomhandlingsplanen* (1997), (20.10.2005) [online]. -URL:
<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/ud/p10002480/publ/032091-990994/dok-bn.html>
- Atomhandlingsplanen* (2005), (20.10.2005) [online]. -URL:
http://www.dep.no/ud/norsk/dok/andre_dok/handlingsplaner/032191-120005/hov001
- Den norske Atlanterhavskomiteé (2005), (20.10.2005) [online]. -URL:
http://www.sikkerhetspolitikk.no/tema/2004/Hva_er_sikkerhetspolitikk/default.htm

Energifakta (2005), (20.10.2005) [online]. -URL:

<http://www.energifakta.no/documents/Energi/Ressurser/Spaltbart.htm>

GITBarents (2005), (20.10.2005) [online]. -URL:

http://images.google.no/imgres?imgurl=http://www.gitbarents.fi/Images/gitbarents110_110.jpg&imgrefurl=http://www.gitbarents.fi/YleinenDefault.htm&h=2598&w=2598&sz=646&tbid=Zq7qBEJgJ:&tbnh=150&tbnw=150&hl=no&start=9&prev=/images%3Fq%3DBarents%26svnum%3D10%26hl%3Dno%26lr%3D%26sa%3DG

IAEA (2005), (20.10.2005) [online]. -URL:

http://www.iaea.org/Publications/Magazines/Bulletin/Bull461/hot_spots.html

Lodgaard, Sverre (2005): “Ny norsk politikk i nord”, *Horisont* nr. 3. (20.10.2005) [online]. -URL: http://www.nho.no/files/6_8.pdf

Løkken, Erland (2003): *Norges sikkerhetspolitikk etter den kalde krigen - en politikk fri for energistrategisk påvirkning?* (20.10.2005) [online]. -URL:

http://bibliotek.fhs.mil.se/publikationer/upsatser/2003/chp0103/loekken_2019.pdf

NATO (1990): *The London Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance.*

(20.10.2005) [online] -URL: <http://www.nato.int/docu/basic/txt/b900706a.htm>

NATO (2001): *NATO Handbook.* (20.10.2005) [online]. -URL:

<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/pdf/handbook.pdf>

Skogan, John K. (2000): *Hvor hender det?*, (20.10.2005) [online]. -URL:

http://www.nupi.no/IPS/filestore/00_20-21.pdf

Strålevernrapport 2000: 12: *Atomtrusselen mot Norge – Kilder, risikofaktorer og beredskap,* (20.10.2005) [online]. -URL:

http://www.nrpa.no/dokumentarkiv/StraalevernRapport12_2000.pdf

Toft, Heidi K. (2004): *India og Pakistan – Historiske, politiske og tekniske perspektiver på kjernevåpenkonflikten.* (20.10.2005) [online]. -URL:

<http://rapporter.ffi.no/rapporter/2004/00906.pdf>

Traavik, Kim (2004): *Sikkerhetspolitiske utfordringer i et norskperspektiv,* (20.10.2005) [online]. -URL:

http://www.sms1835.no/xTest/faste_arrangement/Ulvikseminar/Ulvik2004/Foredrag/Foredrag%20nr%2009.htm

Åtland, Kristian (2003): *Russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen: Forholdet mellom næringsinteresser og militærstrategiske interesser.* (20.10.2005) [online]. -URL:

<http://rapporter.ffi.no/rapporter/2003/00713.pdf>

6.3 Norges offentlige utredninger

NOU 1992: 5: *Tiltak mot atomulykker.*

NOU 2000: 24: *Et sårbart samfunn.*

NOU 2003: 32: *Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene.*

6.4 Stortingsmaterialet

Debatt om miljøvernminister Thorbjørn Berntsens miljøvernpolitiske redegjørelse. Avholdt 13.05.1993. Referert i Stortingstidende (1992-93): 3745-3796.

Debatt om miljøvernminister Thorbjørn Berntsens miljøvernpolitiske redegjørelse. Avholdt 19.04.1994. Referert i Stortingstidende (1993-94): 2885-2938.

Debatt om statsminister Kjell Magne Bondeviks redegjørelse om spørsmål i tilknytning til NATOs toppmøte i Washington 23. - 25. april 1999. Avholdt 25.03.1999. Referert i Stortingstidende (1998-99): 2518-2552.

Debatt om utenriksminister Bjørn T. Godals redegjørelse om samarbeidet i Barentsregionen. Avholdt 11.05.1995. Referert i Stortingstidende (1994-95): 3236-3274.

Debatt om utenriksminister Bjørn T. Godals redegjørelse om atomsikkerhetsspørsmål. Avholdt 28.11.1996. Referert i Stortingstidende (1996-97): 1424-1438.

Debatt om utenriksminister Jan Petersens utenrikspolitiske redegjørelse. Avholdt 16.06.2004. Referert i Stortingstidende (2003-04): 3381-3410.

Debatt om utenriksminister Johan J. Holsts utenrikspolitiske redegjørelse. Avholdt 04.11.1993. Referert i Stortingstidende (1993-94): 340-426.

Debatt om utenriksminister Knut Vollebæks redegjørelse om nærområdene. Avholdt 05.06.1998. Referert i Stortingstidende (1997-98): 3353-3382.

Innstilling fra kommunal- og miljøvernkomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet for 1993. Avholdt 26.11.1992. Referert i Stortingstidende (1992-93): 1577-1662.

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av regjeringens gjennomføring av Handlingsplan for atomsaker. Avholdt 21.03.2002. Referert i Stortingstidende (2001-02): 2102-2105.

Innstilling fra utenrikskomiteen om atomvirksomhet og kjemiske våpen i våre nordlige nærområder. Avholdt 16.06.1994. Referert i Stortingstidende (1993-94): 4437-4454.

Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Per Aunet, Lisbeth Holand, Reidar Johansen og Kjellbjørg Lunde om tiltak for å legge forholdene til rette slik at virksomheten ved atomkraftverket på Kola kan avvikles. Avholdt 18.05.1993. Referert i Stortingstidende (1992-93): 3870-3881.

Innstilling til Stortinget nr. 264 (2004-05): Muligheter og utfordringer i nord, (St.meld.nr.30).

Interpellasjon fra Bjørn T. Sanner til miljøvernminister Siri Bjerke om miljøproblemene på Kola. Avholdt 11.05.2000. Referert i Stortingstidende (1999-00): 3070-77.

Interpellasjon fra Haakon Blankenborg til utenriksminister Jan Petersen vedr. handlingsplan for kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning av masseødeleggelsesvåpen. Avholdt 08.05.2003. Referert i Stortingstidende (2002-2003): 2775-2782

Interpellasjon fra Marit Nybakk til utenriksminister Knut Vollebæk om kontroll med spredning av atomvåpen. Avholdt 04.11.1999. Referert i Stortingstidende (1999-00): 384-391.

Interpellasjon fra Ragnhild Q. Haarstad om omstillingen av atomindustrien i det tidligere Sovjetunionen, med påfølgende debatt. Avholdt 24.05.1993. Referert i Stortingstidende (1992-93): 3915-3928.

Interpellasjon fra Reidar Johansen om forurensingssituasjonen i Finnmark som følge av utslipp fra Kolaanleggene, med påfølgende debatt. Avholdt 29.03.1993. Referert i Stortingstidende (1992-93): 3087-3099.

Interpellasjon fra Svein Alsaker vedrørende bruk av atomenergi på Kolahalvøya og lagringen av radioaktivt avfall m.v., med påfølgende debatt. Avholdt 19.03.1992. Referert i Stortingstidende (1991-92): 2899-2915.

Miljøvernpolitisk redegjørelse av miljøvernminister Kristin Hille Valla. Avholdt 24.04.1990. Referert i Stortingstidende (1989-90): 3125-3179.

Miljøvernpolitisk redegjørelse av miljøvernminister Thorbjørn Berntsen. Avholdt 11.05.1995. Referert i Stortingstidende (1994-95): 3228-3236.

Redegjørelse av utenriksminister Bjørn T. Godal om atomsikkerhetsspørsmål. Avholdt 29.10.1996. Referert i Stortingstidende (1996-97): 353-359.

Redegjørelse av utenriksminister Knut Vollebæk om nærområdene. Avholdt 15.05.1998. Referert i Stortingstidende (1997-98): 3027-3035.

Spørretime. Avholdt 06.06.1990. Referert i Stortingstidende (1989-90): 3951.

Spørretime. Avholdt 14.11.1990. Referert i Stortingstidende (1990-91): 527.

Spørretime. Avholdt 10.04.1991. Referert i Stortingstidende (1990-91): 2887.

Spørretime. Avholdt 14.03.1991. Referert i Stortingstidende (1989-90): 2575-2576.

Spørretime. Avholdt 09.10.1991. Referert i Stortingstidende (1991-92): 34-35.

Spørretime. Avholdt 12.02.1992. Referert i Stortingstidende (1991-92): 2442-2443.

Spørretime. Avholdt 22.02.1995. Referert i Stortingstidende (1994-95): 2297-2298.

Spørsmål fra Anders Aune til statsminister Jan P. Syse om sovjetiske prøvesprengninger på Novaja Semlja. Avholdt 25.10.1990. Referert i Stortingstidende (1990-91): 469-472.

*Stortingets forretningsorden (2003) (20.10.2005) [online]. -URL:
http://www.stortinget.no/om_stortinget/lover_regler/forretningsorden.html*

Stortingsmelding nr. 16 (1992-93): Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-98.

Stortingsmelding nr. 30 (2004-05): Muligheter og utfordringer i nord.

Stortingsmelding nr. 34 (1993-94): Atomvirksomhet og kjemiske våpen i nordlige nærrområder.

Stortingsproposisjon nr. 1 A (1997-98): Statsbudsjettet- og særbudsjettene.

Stortingsproposisjon nr. 1 (1999-00): Statsbudsjettproposisjonen. (20.10.2005) [online]. - URL: <http://odin.dep.no/ud/norsk/dok/regpubl/stprp/006005-990450/hov001-bn.html>

Stortingsproposisjon nr. 1 (2000-01): Statsbudsjettproposisjonen. (20.10.2005) [online]. - URL: <http://odin.dep.no/ud/norsk/dok/regpubl/stprp/032001-030022/hov001-bn.html>

Stortingsproposisjon nr. 1 (2001-02): Statsbudsjettproposisjonen. (20.10.2005) [online]. - URL: <http://www.odin.dep.no/ud/norsk/dok/regpub/stprp/032001-030056/hov007-bn.html>

Stortingsproposisjon nr. 1 (2003-04): Statsbudsjettproposisjonen. (20.10.2005) [online]. - URL: <http://odin.dep.no/filarkiv/189210/budsjett2004ud.pdf>

Stortingsproposisjon nr. 1 (2004-05): Statsbudsjettproposisjonen. (20.10.2005) [online]. - URL: <http://odin.dep.no/filarkiv/222569/STP001FD-TS.pdf>

Stortingsproposisjon nr. 42 (2003-2004): Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008.

Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksminister Bjørn T. Godal. Avholdt 30.01.1996. Referert i Stortingstidende (1995-96): 2130-2136.

Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksminister Bjørn T. Godal. Avholdt 30.01.1997. Referert i Stortingstidende (1996-97): 2200-2206.

Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksminister Johan J. Holst. Avholdt 25.10.1993. Referert i Stortingstidende (1993-94): 263-275.